

Vybrané výsledky prieskumov realizovaných v základných školách v oblasti ľudských práv.

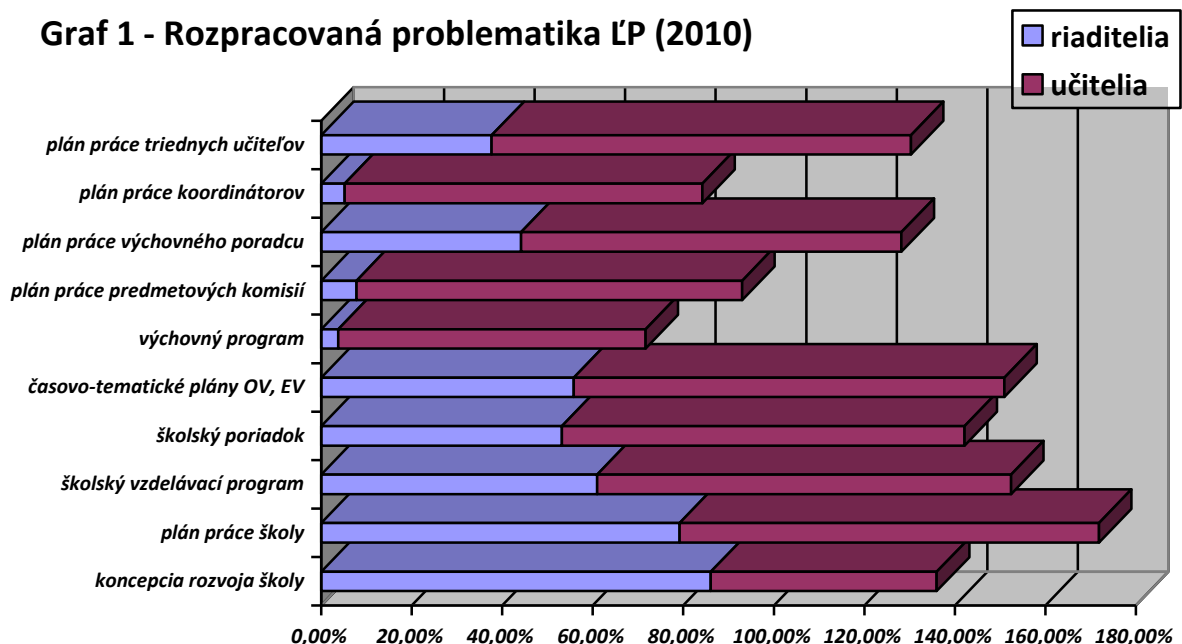
Cieľom realizovaného prieskumu bolo poznať názory učiteľov v školách, ktorí aplikujú problematiku ľudských práv v rámci vyučovacieho procesu, zistiť či sú otázky ľudských práv v základných školách zakomponované do pedagogických a pracovných dokumentov školy, ako sú spokojní učitelia so zakomponovaním ľudských práv do učebných osnov, či je dostatok odbornej literatúry, ktorú využívajú vo vyučovacom procese, či pracuje v škole žiacky samosprávny orgán, kde sa môžu žiaci vyjadriť k dodržiavaniu ľudských práv v školskom prostredí a riešenie týchto otázok i na skutočnosť, či je umožnené učiteľom zabezpečujúcim vzdelávanie v oblasti ľudských práv aj vzdelávanie sa v tejto oblasti.

V rámci uvedeného zisťovania mohli učitelia (aj riaditelia) uviesť 5 možností, kde je v ich škole problematika ľudských práv zakomponovaná.

Učitelia vidia viac zapracovanú problematiku ĽP v pláne práce triedneho učiteľa, pláne koordinátorov, časovo – tematických plánoch, pláne práce výchovného poradcu, predmetových komisiách, v školskom poriadku a školských vzdelávacích programoch, napokon sami zabezpečujú vzdelávanie v tejto oblasti.

Z pohľadu riaditeľov je problematika výchovy k ľudským právam **zapracovaná do koncepcie rozvoja školy, plánu práce školy, školských vzdelávacích programov a v školskom poriadku**, pomerne v nižšom zastúpení uvádzali časovo – tematické plány, plán práce výchovného poradcu a plán práce triedneho učiteľa. **Je to pohľad riaditeľa na riadenie v tejto oblasti, preto uprednostnili** koncepčné a strategické plány školy, kde vidia problematiku ĽP v ich škole rozpracovanú. Bližšie údaje a porovnanie v grafe 1.

Graf 1 - Rozpracovaná problematika ĽP (2010)

Zpracovanie problematiky ľudských práv do učebných osnov

Problematika výučby ľudských práv je v základných školách zapracovaná do učebných osnov predmetov, ako napr. občianska výchova, etická výchova, a pod.

Až 81,5% oslovených pedagógov je so súčasným zapracovaním problematiky do učebných osnov úplne spokojných a 12,3% učiteľov prejavilo čiastočnú spokojnosť a privítali by širšie rozpracovanie niektorých tém. Z odpovedí respondentov vyplynulo, že medzi témy, ktoré si vyžadujú viac pozornosti pre rozpracovanie sú: šikanovanie, diskriminácia, rasizmus, antisemitizmus, spolužitie s Rómskym etnikom, otázky migrantov a azylantov a 2. hlavu Ústavy SR. Ani jeden respondent nevyjadril výraznejšie námietky a čiastočnú nespokojnosť uviedlo 6,2% pedagógov.

Z prezentovaných zistení je zrejmý pozitívny trend v rozpracovaní problematiky ľudských práv. Súčasná situácia učiteľom základných škôl vyhovuje v omnoho vyššej miere, než v roku 2007.

Úplnú spokojnosť vyjadrili častejšie ženy (85,2%) než muži (77,8%) a podľa funkcie boli úplne spokojní najmä koordinátori (92,3%), triedni učitelia (82,1%/ výchovní poradcovia: 76,9%/učitelia: 81,8%). Širšie spracovanie niektorých tém požadovalo 15,4% triednych učiteľov a 9,1% učiteľov.

Súčasnú zapracovanie výchovy k ľudským právam do učebných osnov vyhovuje najmä pedagógom s odbornou praxou viac ako 16 rokov (od 16 do 20 rokov: 90,9%). Pripomienky k rozpracovaniu niektorých tém prezentovala štvrtina učiteľov s praxou od 6 do 10 rokov.

Zpracovanie problematiky ľudských práv do učebných osnov hodnotili aj **riaditelia oslovených základných škôl**. Až 77,5% riaditeľov je presvedčených, že s rozpracovaním a zakomponovaním problematiky ĽP do učebných osnov predmetov sú učitelia ZŠ skôr spokojní a 11,3% zdôrazňovalo jednoznačnú spokojnosť učiteľov. Na druhej strane 11,3% oslovených riaditeľov vyjadrilo čiastočnú nespokojnosť.

Zaujímavé bolo zistenie, do akej miery súčasné rozpracovanie **problematiky ľudských práv do učebných osnov** vyhovovalo nielen respondentom (učiteľom, aj riaditeľom), **ale i ostatným pedagógom pôsobiacim v škole**.

Z výsledkov prieskumu vyplynulo, že 57,5% učiteľov je presvedčených, že ich kolegovia sú so súčasnou situáciou spokojní a viac než tretina (33,8%) respondentov sa vyjadrila, že ostatní učitelia sú v podstate spokojní, avšak vyhovovalo by im hlbšie rozpracovanie niektorých tém. Iba čiastočnú spokojnosť svojich kolegov prezentovalo 8,8% opýtaných. Nikto neuviedol, že učitelia sú so súčasnou situáciou nespokojní.

Porovnanie údajov za roky 2007 a 2010 ukázalo, že oproti zisteniam z roku 2007 sa výrazne znížil počet učiteľov, ktorí sa domnievali, že ich kolegovia sú so súčasnou situáciou rozpracovania výchovy k ľudským právam úplne spokojní (2007: 72,5%/ 2010: 57,5%), bližšie údaje v *tabuľke 1*.

Tabuľka 1 - Porovnanie údajov za roky 2007 a 2010 za učiteľov (v %)

Kolegovia sú so situáciou výchovy k ľudským právam	2007	2010
spokojní	72,5	57,5
častočne spokojní	15,0	33,7
nespokojní	2,5	8,8
nevie posúdiť	10,0	0

Riešenie ľudských práv na úrovni školy

Otázky ľudských práv sa podľa výpovedí riaditeľov prerokúvajú na pracovných poradách, resp. triednických hodinách a zastúpenie mali aj besedy s odborníkmi, informatívne porady, porady vedenia školy a pracovné porady.

Z tém rezonovali najmä otázky súvisiace so vzťahmi v škole, práva dieťaťa a deklarácia práv dieťaťa, zlepšenie vzájomnej komunikácie medzi žiakmi a porušovanie ľudských práv (šikanovanie, násilie, diskriminácia a podobne), zlepšenie postoja učiteľov k žiakom, odstránenie nežiaducich javov v škole a ich prevencia, ako aj problematika činnosti žiackeho samosprávneho orgánu, návrhy a pripomienky žiakov.

V Bratislavskom a Trnavskom kraji medzi najčastejšie témy v oblasti ľudských práv patrila realizácia besied a prednášok s odborníkmi pre ĽP zameraná na zlepšenie právneho vedomia žiakov, ako aj odstránenie a prevencia nežiaducich javov v škole.

V Trenčianskom kraji riaditelia pri konkrétnych príkladoch z porád najčastejšie uvádzali včlenenie otázok z oblasti ĽP do plánu vyučovacieho procesu jednotlivých predmetov a zakomponovanie do pedagogicko-organizačných pokynov a učebných osnov. Témami boli: prevencia šikanovania, právo na vlastný názor, šikanovanie a násilie u žiakov základnej školy, individuálny prístup k žiakovi a jeho problémom.

V Žilinskom kraji dominovala problematika ochrany životného prostredia, vzťahu k prírode a ich zapracovanie do učebných osnov. Realizované boli aj prednášky a diskusie s odborníkmi na tému ochrany životného prostredia, šikanovanie, diskriminácia, oboznámenie sa s antidiskriminačným Zákonom, drogová prevencia.

V Banskobystrickom kraji rezonovali otázky spojené so záškoláctvom a inými formami problémového správania žiakov, návrhy a pripomienky žiackej samosprávy, zlepšenie medziľudských vzťahov učiteľ – žiak, žiak – žiak, spolupráca s rodinou a zvýšenie informovanosti.

V Prešovskom kraji príklady prerokúvaných tém sa zamerali na právo rodičov na výber jazykov, byť informovaný o hodnotení, ďalej to boli otázky šikanovania, diskriminovaní žiaci, zakomponovanie problematiky do vnútorného poriadku školy. Častou témou bolo aj šikanovanie, násilie a diskriminácia, aj záškoláctvo žiakov.

V Košickom kraji sa pracovné porady podľa riaditeľov zameriavali na zapracovanie problematiky ĽP do plánu práce a osnov jednotlivých predmetov, spoluprácu s rodičmi, riešenie prejavov problémového správania žiakov, žiacke samosprávne rady, vnútorný poriadok školy, semináre a školenia. Riešené boli aj výchovné problémy v triedach, rezonovali témy: šikanovanie, diskriminácia a násilie.

Z odpovedí učiteľov vybraných základných škôl vyplynulo, že vo všetkých ZŠ bola otázkam realizácie výchovy k ľudským právam venovaná pozornosť na pracovných poradách, metodických združeníach a v predmetových komisiách. Až 66,7% sa touto témou zaoberalo pravidelne a tretina (33,3%) učiteľov riešila otázky príležitostne.

Pravidelnú analýzu problematiky výchovy k ľudským právam na poradách a stretnutiach uvádzali najmä koordinátori (84,6%) a triedni učitelia (79,5%), zatiaľ čo príležitostne sa týmito témami zaoberali najčastejšie výchovní poradcovia (69,2%) a respondenti pôsobiaci v inej funkcii (60,0%).

Z porovnania názorov oslovených riaditeľov a učiteľov (*tabuľka 4*) vidieť, že pravidelné prerokovanie problematiky ĽP na pracovných poradách realizujú viac učители, hoci oproti predchádzajúcim zisteniam, aj v tomto prípade došlo k poklesu.

Tabuľka 2 – Riešenie otázok ĽP na pracovných poradách – porovnanie údajov (v %)

Riešenie otázok ĽP na pracovných poradách	Riaditeľ		Učiteľ	
	rok 2006	rok 2010	rok 2007	rok 2010
pravidelne	53,8	45,0	80,0	66,7
príležitostne	46,2	52,5	20,0	33,3
nie	0,0	2,5	0,0	0,0

Odborná literatúra v oblasti ľudských práv

S problematikou zabezpečenia výučby ľudských práv v základných školách súvisí aj hodnotenie žiakov o dostatku odbornej literatúry týkajúcej sa problematiky ľudských práv. Hoci hodnotenie vyznieva v celku priaznivo, kedy viac ako **tretina oslovených žiakov** (35,3%) vníma dostatok odbornej literatúry z problematiky ľudských práv a pätina (20,2%) priznáva dostatok, ale poukazuje na jej nedostatočnú úroveň. 11,4% oslovených žiakov konštatuje jej nedostatok, ale tretina (32,8%) respondentov nevie dostatok odbornej literatúry posúdiť. Došlo k zvýšeniu počtu žiakov ktorí uviedli, že v škole je dostatok odbornej literatúry a k zníženiu podielu respondentov, ktorí uviedli že literatúry je síce dosť, ale nie na požadovanej úrovni.

K odbornej literatúre v škole pre zabezpečenie vyučovacieho procesu sa vyjadrili aj oslovení učitelia základných škôl, z ktorých 47,5% prezentovalo názor, že majú dostatok odbornej literatúry zameranej na výchovu k ľudským právam a viac ako tretina uviedla, že v ich škole je dostatok literatúry, ale nemá potrebnú úroveň.

Ženy častejšie než muži sú spokojné množstvom a kvalitou literatúry (ženy: 50,0%/muži: 38,9%), muži poukazovali na jej nedostatočnú úroveň (muži: 38,9%/ženy: 30,6%).

Aj **riaditelia základných** sa vyjadrili k **dostatku odbornej literatúry z oblasti ľudských práv**, ktorá je využívaná v rámci vzdelávacieho procesu.

Z oslovených riaditeľov základných škôl 41,3% uviedlo, že v ich škole je dostatok odbornej literatúry z problematiky ĽP. Približne štvrtina (27,5%) potvrdila že odborná literatúra nie je na požadovanej úrovni a 26,3% riaditeľov nie je s daným stavom spokojných a myslí si, že je literatúry skôr nedostatok.

Ak získané údaje v roku 2010 porovnáme s názormi učiteľov zistíme, že vyšší počet učiteľov (47,5%), ako žiakov (35,2%), ale aj riaditeľov (41,3%) pozitívne hodnotí dostatok odbornej literatúry pre problematiku vzdelávania v oblasti ĽP v základných školách. Oproti predchádzajúcim zisteniam poklesol počet učiteľov (aj riaditeľov), mierne zvýšenie bolo zaznamenané len u žiakov (35,2%), bližšie údaje v *tabuľke 3*.

Tabuľka 3 - Porovnanie údajov za dostatok odbornej literatúry (v %)

Cieľová skupina	Učiteľ		Riaditeľ		Žiak	
	2007	2010	2006	2010	2009	2010
Zisťovania v rokoch						
áno, je dostatok odbornej literatúry	72,8	47,5	49,9	41,3	31,2	35,2
áno, ale nie na požadovanej úrovni	10,4	32,5	24,4	27,5	23,0	20,2
nie, nie je jej dostatok	11,5	12,5	23,1	26,3	12,7	11,4
nevím	5,3	7,5	2,6	5,0	33,1	32,8

Dostupnosť literatúry aj pre ostatných učiteľov

S množstvom odbornej literatúry v oblasti ĽP súvisia aj názory respondentov základných škôl na **dostupnosť odbornej literatúry** nielen pre učiteľov školy, ktorí zabezpečujú výučbu v tejto oblasti, ale aj pre ostatných učiteľov. Od roku 2007 sa zvýšil počet respondentov, ktorí prezentovali názor, že literatúra o ľudských právach bola dostupná pre všetkých učiteľov (92,4%) a mierne klesol počet pedagógov ktorí uviedli, že patrila tým, ktorí sa problematikou ĽP zaoberali.

Komparácia údajov ukázala, že **situácia v roku 2010 sa v malej miere zlepšila a literatúra venovaná problematike ľudských práv je v súčasnosti viac dostupná pre všetkých učiteľov, ktorí majú o ňu záujem.**

Tabuľka 4 - Porovnanie údajov za roky 2007 a 2010 (učitelia) v %

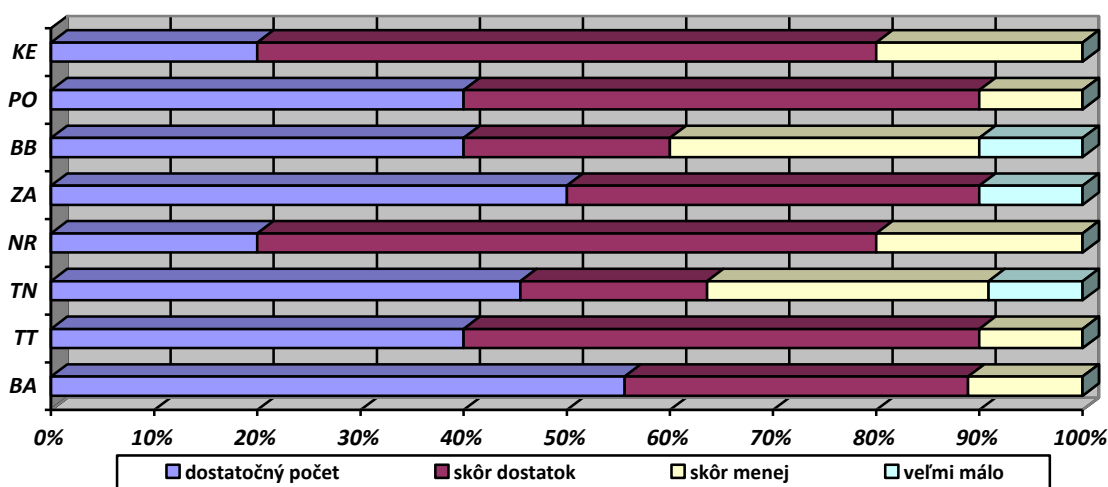
Dostupnosť odbornej literatúry aj pre ostatných učiteľov	2007	2010
je dostupná iba učiteľom, ktorí učia výchovu k ĽP	7,5	3,8
je dostupná aj pre ostatných učiteľov	90,0	92,4
nevie posúdiť	2,5	3,8

Dostupnosť odbornej literatúry pre všetkých učiteľov školy je z pohľadu **riaditeľa** školy kritickejšia. Ako bolo zistené 68,8% riaditeľov si myslí, že literatúra je dostupná pre všetkých pedagógov a 27,5% je presvedčených že je dostupná len pre učiteľov zabezpečujúcich výučbu v tejto oblasti. Pri porovnaní názorov učiteľov s názormi riaditeľov boli zistené rozdiely. Menej riaditeľov sa domnieva, že odborná literatúra je dostupná aj pre ostatných učiteľov, ktorí prejavia o ňu záujem (2010:68,8%/2006: 71,19%), než bolo zistené u učiteľov (2010: 92,4%/2007: 90,0%).

Spokojnosť **učiteľov** s množstvom **odbornej literatúry zameranej na problematiku výchovy** k ľudským právam deklarovalo 38,8% opýtaných a 41,3% respondentov vyjadrilo názor, že literatúry je skôr dostatok, z čoho sa dalo usúdiť, že niektoré publikácie v knižnici pre pedagógov chýbali. 16,1% učiteľov si myslí, že literatúry je málo a 3,8% respondentov uviedlo, že absentovala vo veľkej miere.

Hlbšia analýza dát ukázala, že spokojnosť s množstvom literatúry zameranej na problematiku ľudských práv vyjadrilo 80,1% oslovených učiteľov, pričom kriticky sa k danej otázke vyslovila asi pätina (19,9%) opýtaných. Porovnanie názorov v grafe 2.

Graf 2 - Porovnanie názorov učiteľov podľa krajov v roku 2010

Z hlbšej analýzy údajov vyplynulo, že od roku 2007 klesol počet učiteľov, ktorí boli s dostatkom odbornej literatúry zameranej na výchovu k ľudským právam spokojní (2007: 85,1%/2010: 80,1%) a stúpol počet tých, ktorí sa k danej situácii vyjadrili kriticky (2007: 13,8%/2010: 19,9%). Spokojnosť učiteľov s dostatkom literatúry je nižšia ako v roku 2007, preto by bolo potrebné, aby učitelia mali k dispozícii literatúru a materiály, pretože tak sa zvýši kvalita vyučovacieho procesu a žiaci získajú potrebné poznatky pre reálny život.

Materiály k výchove o ľudských právach

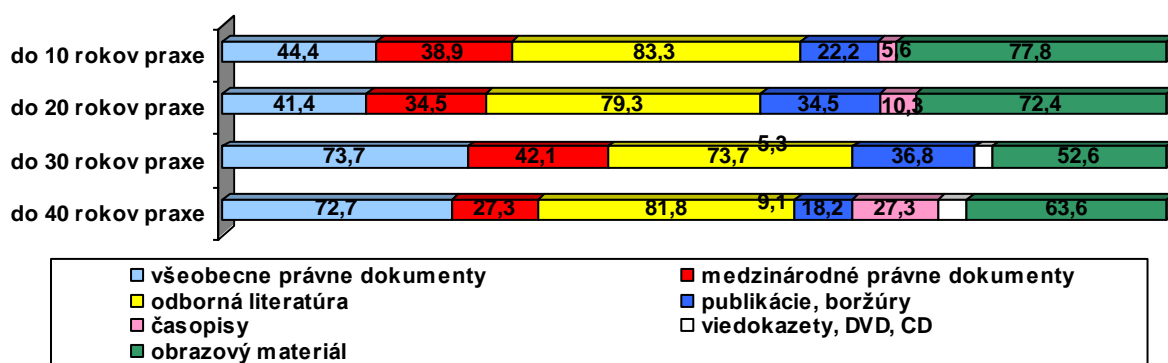
V súvislosti s hodnotením dostatku odbornej literatúry bola v prieskume sledovaná aj konkrétna znalosť publikácií k téme ľudských práv využívaných v škole.

Z odpovedí **oslovených učiteľov** ZŠ vyplynulo, že v rámci výchovy k ĽP všetci využívali všeobecné právne dokumenty (napr. Ústava, Zbierka zákonov, Občiansky zákonník) a 92,5% opýtaných čerpalo aj z medzinárodných právnych dokumentov (Charta OSN, Európsky dohovor o ľudských a občianskych právach, Dohovor o právach dieťaťa, Všeobecná deklarácia ľudských práv).

Komparácia zistení (za roky 2007 a 2010) ukázala, že najčastejšie využívaným zdrojom poznatkov boli za celé sledované obdobie všeobecné právne dokumenty (2007: 94,3%/2010: 97,5%). Respondenti v roku 2010 vo vyššom počte čerpali informácie o ľudských právach aj z publikácií a brožúr (2007: 54,1%/2010: 66,7%), z obrazového materiálu (2007: 33,9%/2010: 40,7%) a z videokaziet, DVD a CD nosičov (2007: 44,4%/2010: 53,1%). Z výsledkov je zrejmé, že oproti roku 2007 je využívanie dokumentov, publikácií, CD a DVD nosičov v roku 2010 vyrovnanejšie. Učitelia ZŠ v nižšej miere oproti roku 2007 získavali poznatky z medzinárodných právnych dokumentov, z odbornej literatúry a z časopisov. Príčinou týchto zistení môže byť vyššia kvalita a rozsah, ktorý ponúka v poslednom období internet.

K najviac **využívaným publikáciám v základných školách podľa riaditeľov** patrí odborná literatúra k jednotlivým témam z oblasti ľudských práv a všeobecné právne dokumenty. Približne štvrtina oslovených riaditeľov škôl poukázala na využívanie obrazového materiálu pre názornejšiu výučbu obsahu ĽP, ďalej medzinárodné právne dokumenty (dohovory, charty...) a publikácie, brožúry s obsahom ĽP. So zvyšujúcim počtom rokov pôsobenia riaditeľa vo funkcii vzrastá aj presvedčenie, že v ZŠ sa pri výučbe ĽP využíva odborná literatúra, časopisy a videokazety.

Graf 3 - Publikácie k téme ĽP podľa dĺžky pôsobenia učiteľa v škole

Materiály, ktoré využívajú školy pre zabezpečenie výchovno-vzdelávacieho procesu v oblasti ĽP tvoria a zabezpečujú rôzne štátne aj neštátne organizácie, ale podklady získavajú školy a učitelia aj z internetu a prostredníctvom rôznych seminárov, konferencií a kurzov.

Z odpovedí **oslovených učiteľov** základných škôl vyplynulo, že najčastejšie **získavali podklady** z rôznych internetových stránok (84,0%) a z materiálov vydaných štátnymi inštitúciami v rezorte školstva (ŠPU, ŠIOV, MPC, UIPŠ – 69,1%). Polovica uviedla materiály sprostredkované Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu (ďalej len MŠVVaŠ SR) a mimovládnyimi organizáciami i nadáciami (po 50,6%). V nižšej miere získali poznatky učitelia na konferenciách a kurzoch (22,2%), resp. využili podklady súkromných organizácií (7,4%) a iných subjektov (19,8%).

Súčasne s rozpracovaním materiálov pre výučbu ľudských práv v základných školách nás zaujímali konkrétne návrhy a názory na tvorbu nových publikácií pre výučbu ľudských práv.

Z návrhov **riaditeľov** vyplynula potreba spracovať a vydať publikácie s obrazovým materiálom o ľudských právach pre vyučovací proces v základných školách (26,1%). Zarezovala aj požiadavka spracovania zjednodušených verzií základných dokumentov pre ĽP (20,7%), metodických materiálov pre pedagógov pre prípravu projektov z problematiky (15,2%), ako aj vydanie odborných textov pre výučbu jednotlivých konkrétnych tém, ako je šikanovanie, rasizmus a pod. s konkrétnymi príkladmi z oblasti ĽP (13,0%) pre tvorivejšiu a názornejšiu výučbu problematiky ľudských práv v základných školách. Porovnaním názorov riaditeľov škôl (roky 2006 a 2010) sa potvrdila nevyhnutnosť vydania ucelenej učebnice pre výučbu ĽP. Riaditelia vybraných ZŠ v najvyššom zastúpení apelovali na spopularizovanie výučby ĽP a požadovali aj spracovanie videokaziet i metodických materiálov (*tabuľka 5*).

Tabuľka 5 – Návrhy materiálov k ĽP – porovnanie údajov (v %)

Návrhy materiálov k ĽP	Rok 2006	Rok 2010
ucelená učebnica	3,4	15,2
metodický materiál	23,6	26,1
didaktický materiál	14,6	13,0
rozpracovanie konkrétnych tém	9,0	5,4
vzorové materiály, publikácie s príkladmi	20,2	3,3
videokazety, CD, DVD	11,2	20,7
propagačný materiál	12,4	6,5
iné	5,6	9,8

Odborne mladší respondenti vo svojich návrhoch na výučbu problematiky ĽP pre základné školy požadovali predovšetkým videoprojekciu, CD a DVD (46,7%), 58,3% riaditeľov s praxou 6-10 rokov vyjadrovalo potrebu metodických materiálov.

V rámci **otvorenej otázky boli zisťované názory učiteľov** na súčasnú situáciu týkajúcu sa učebníc, publikácií a metodických materiálov, podľa ktorých je možné vyučovať problematiku ľudských práv v základných školách.

Na otázku neodpovedalo 13,6% pedagógov a 7,4% učiteľov priznalo, že situáciu nedokážu posúdiť. 48,6% oslovených učiteľov prejavilo spokojnosť so súčasnou situáciou, podľa ich názoru je dostatok publikácií, majú dobrú úroveň a všetky témy boli spracované kvalitne.

V rámci kritických názorov zo strany pedagógov zaznelo, že v škole je málo publikácií pre žiakov. Bolo by dobré, aby každé dieťa malo vlastnú učebnicu. Uviedli, že niektoré témy sú veľmi náročné pre pochopenie, a preto by bolo potrebné, aby ťažké a zložité pojmy boli vysvetlené tak, aby im žiaci rozumeli.

V niektorých školách chýbali nielen učebnice pre žiakov, ale i učitelia často o dostupných publikáciách nevedia a sú nútení využívať iné zdroje. Aj niektoré témy sú málo rozpracované a chýbajú i metodické príručky na výučbu a respondenti sa zhodli v názoroch, že by privítali existenciu novej učebnice so zjednotenou kategorizáciou ľudských práv a ich aplikáciou na každodenný život.

Učitelia uviedli, že žiaci si často nevedia pretransformovať učivo do každodenných situácií a pomohli by im modelové situácie a úlohy vyžadujúce si ich aktívny prístup, kde by si zároveň overili svoje teoretické vedomosti.

Podľa učiteľov súčasťou publikácie by mohli byť aj rôzne obrázkové prílohy, výukové programy, ktoré by mohli byť k dispozícii aj na CD a DVD nosičoch. Respondenti prejavili záujem aj o film zameraný na ľudské práva.

Z prezentovaných údajov vyplynulo, že väčšina učiteľov bola so súčasnou situáciou spokojná, avšak často ich trápia nielen nedostatok učebníc, ale privítali by vznik novej, aktualizovanej publikácie doplnenej nielen o najnovšie poznatky, ale i o moderné vyučovacie prostriedky.

Príprava materiálov na vyučovanie

Dôležitým zistením bolo, že školy si **pripravujú aj vlastné podklady** a materiály k problematike ľudských práv. Aj keď **väčšina oslovených pedagógov** súhlasila s názorom, že odbornej literatúry k problematike ľudských práv mali dostatok, predsa si pripravovali aj vlastné materiály, ktoré využívali ako podklady pri výučbe. Až 63,3% opýtaných si vlastné materiály pripravovalo občas a tretina príležitostne. Len 6,7% oslovených učiteľov prezentovalo názor, že si vlastné materiály nepripravujú vôbec.

Z porovnávaných dát za roky 2007 a 2010 vyplynulo, že od roku 2007 výrazne klesol počet opýtaných, ktorí si pripravovali vlastné podklady často (2007: 43,8%/2010: 30,0%), avšak vo vyššom počte stúpol počet učiteľov, ktorí pripravovali materiály iba príležitostne (2007: 56,2%/2010: 63,3%). Zvýšil aj počet respondentov, ktorí priznali, že si na výučbu nepripravovali žiadne vlastné materiály (2007: 0/2010: 6,7%). Z prezentovaných údajov je zrejmé, že v roku 2007 si učitelia na vyučovanie pripravovali vlastné podklady vo výrazne vyššom počte než v súčasnosti.

Príčinou týchto zistení môže byť skutočnosť, že majú k dispozícii dobre spracované materiály, ktoré im k výučbe plne postačovali a nepociťovali potrebu zhotovovať si ďalšie podklady.

Porovnanie výsledkov za **riaditeľov** v rokoch 2006 a 2010 je spracované v *tabuľke 6*. Vidieť, že učitelia si predsa len častejšie pripravujú vlastné podklady pre výučbu ĽP, než uviedli riaditelia. Môže to súvisieť aj s tým, že riaditelia majú skôr len prenesenú informáciu o príprave podkladov na vyučovanie.

Tabuľka 6 – Príprava vlastných materiálov – porovnanie údajov (v %)

Príprava vlastných materiálov k ĽP	Riaditeľ		Učiteľ	
	rok 2006	rok 2010	rok 2007	rok 2010
áno, často	29,9	20,3	43,8	30,0
áno, občas	57,1	69,6	56,2	63,3
nie	13,0	10,1	0	6,7

Ku **konkrétnym pripravovaným materiálom skúmaní učitelja** uvádzali obrazový materiál, ako je nástenka, plagáty (82,7%) a materiál k rôznym témam, odborné texty (70,4%), ďalej podklady k projektom (42,0%), v nižšom zastúpení zapracovanie textov do pracovných materiálov pre žiakov, podklady k olympiáde, prácam SOČ.

V prípade konkretizácie **pripravovaných odborných materiálov riaditelja** uvádzali najčastejšie obrázkový materiál a materiál k špecifickým témam z oblasti ľudských práv, odborné texty, ďalej rôzne dotazníky a testy pre žiakov, zapracovanie textov do pracovných listov a do predkladaných projektov.

Porovnaním výsledkov za sledované obdobie sa zistilo, že základné školy aktívnejšie pristupujú k výučbe ľudských práv. Vo vyššom percentuálnom zastúpení predkladajú projekty, viac sa venujú príprave vlastného obrazového materiálu pre zefektívnenie vyučovacieho procesu a spracovaniu vlastných podkladov pre špecifické témy ľudských práv. Porovnanie názorov za riaditeľov a učiteľov obsahuje *tabuľka 7*.

Tabuľka 7 - Konkretizácia vlastných materiálov – porovnanie údajov za riaditeľov a učiteľov (v %)

Konkrétne materiály ĽP	Učiteľ		Riaditeľ	
	2007	2010	2006	2010
k projektom	25,2	42,0	2,7	7,8
obrázkový materiál	69,8	82,7	24,3	31,9
odborné texty k rôznym témam	71,1	70,4	24,3	25,0
pracovné listy pre žiakov	7,5	6,2	4,1	7,8
pracovné materiály školy	20,3	0	0	0
dotazníky, testy	2,6	1,2	18,0	14,7
zjednodušené dokumenty pre žiakov	2,6	8,6	7,3	6,0
Iné podklady a materiály	21,6	14,8	19,3	6,9

Výučba ľudských práv z pohľadu žiakov

Cieľom prieskumu bolo aj zistenie **názorov žiakov** vybraných základných škôl na problematiku vzdelávania v oblasti ľudských práv. Zaujímalo nás či žiaci pociťujú potrebu vzdelávať sa v oblasti ĽP, akou formou sa výučba uskutočňuje, aké aktivity v predmetnej problematike škola realizuje a do akých súťaží sa zapája. Sledované boli aj názory oslovených žiakov na porušovanie ĽP v škole, ich riešenie, ale aj činnosť samosprávnych orgánov a spoluprácu školy s rodičmi pri uplatňovaní ĽP.

Z celkového počtu respondentov (**žiakov**) základných škôl 77,3% uviedlo, že je potrebné a dôležité vyučovanie problematiky ľudských práv, 7,7% respondentov sa vyjadrilo že nie je potrebné a až 15,1% žiakov sa nevedelo vyjadriť. Oproti roku 2008 došlo k poklesu žiakov, ktorí považujú vyučovanie v oblasti ĽP za potrebné (2008: 79,6%/2010: 77,3%) a stúpol počet tých, ktorí sa nevedeli vyjadriť (2010: 15,1%).

Až 75,3% oslovených **pedagógov** si myslí, že ich **žiaci považujú vedomosti o ľudských právach za potrebné** a 23,5% uviedlo, že žiaci sa o túto problematiku zaujímali a na hodinách boli aktívni. Oproti roku 2007 poklesol počet učiteľov, ktorí tvrdili, že ich žiaci boli na hodinách venovaných problematike ľudských práv aktívni (2007: 42,3%/2010: 23,5%) a stúpol počet pedagógov prezentujúcich názor, že žiaci považovali tieto poznatky len za potrebné (2010: 75,3%/2007: 56,4%).

Pedagógovia s odbornou praxou vyššou ako 26 rokov častejšie než ostatní prezentovali názor, že žiaci sa o danú problematiku zaujímali a na hodinách boli aktívni (36,4%), zatiaľ čo učitelja pôsobiaci v školstve do 21 do 25 rokov vo najvyššej miere uvádzali, že vedomosti považovali žiaci za potrebné (88,9%).

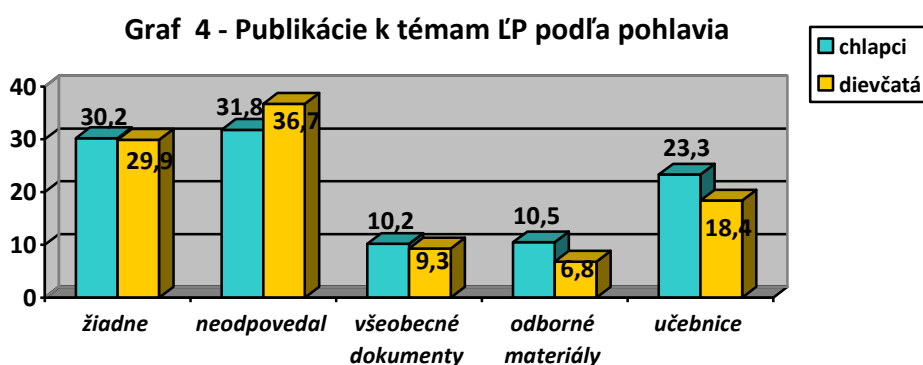
Znalosť publikácií k témam ĽP

V súvislosti s hodnotením odbornej literatúry z problematiky ľudských práv v prieskume bola zisťovaná aj **znalosť konkrétnych publikácií k téme ľudských práv** využívaných v škole. Zo súboru oslovených **žiakov** až 61,3% neuviedlo konkrétnu publikáciu, z toho na otázku neodpovedalo 32,3% žiakov a 29,0% uviedlo, že žiadne odborné publikácie z oblasti ĽP využívané v škole nepozná. Len 38,7% žiakov uviedlo konkrétne materiály a dokumenty: z toho 9,3% všeobecné dokumenty pre ľudské práva, 8,8% odborné materiály (napr. šikanovanie, prejavy násillia, tolerancia) a 20,7% žiakov označilo učebnice jednotlivých predmetov.

Hoci v oboch sledovaných rokoch prevažujú respondenti, ktorí neuviedli konkrétne odborné publikácie k téme ĽP, **súčasní žiaci ešte výraznejšie deklarovali svoje nízke poznatky odbornej literatúry z oblasti ľudských práv** (2008: 44,4%/2010: 61,2%). A tak zatiaľ čo v roku 2008 až 29,1% žiakov uvádzalo všeobecné dokumenty pre ĽP využívané pri výučbe v škole a 17,4% odborné materiály, súčasní respondenti všeobecné dokumenty uviedli len v 9,3% a odborné materiály v 8,8%.

Na rozdiel od predchádzajúcich výsledkov však súčasní žiaci vo vyššom zastúpení ako odbornú literatúru uvádzali aj učebnice konkrétnych predmetov s obsahom učiva o ľudských právach (rok 2008: 9,4%/rok 2010: 20,7%). Svedčí to o tom, že súčasní žiaci na vzdelávanie využívajú často len dostupné učebnice a len veľmi málo siahajú na doplnkové odborné publikácie.

Rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k pohlaviu respondentov a ročníku ich štúdia, bližšie *graf 4*.

Výsledky potvrdili, že so zvyšujúcim sa ročníkom štúdia a teda aj vekom žiakov základných škôl znižuje sa ich neschopnosť konkretizovať publikácie z problematiky ĽP využívané v škole, resp. neodpovedať. Všeobecné dokumenty o ľudských právach najčastejšie uvádzali žiaci najvyšších ročníkov základnej školy (9.ročník), rovnako ako odborné materiály z problematiky ĽP, aj učebnice predmetov.

Keďže problematika ľudských práv nie je obsiahnutá v samostatnom predmete, zaujímalo nás, akou formou učitelia vzdelávajú žiakov o ľudských právach. Žiaci si mohli vybrať zo štyroch ponúknutých odpovedí, či učitelia využívajú pri výučbe problematiky ĽP výlučne učebnice alebo aj iné materiály a podklady.

Na základe výpovedí respondentov – **žiakov základných škôl** je zrejmé, že výučba problematiky ľudských práv sa najčastejšie realizuje pomocou učebnice doplnenej odbornými materiálmi (uviedlo 48,4% žiakov). Druhou najčastejšou formou výučby je využívanie rôznych odborných textov doplnených učebnicou predmetu (26,4%).

Informácie o ľudských právach

Okrem analýzy konkrétnej formy výučby ľudských práv na vyučovacej hodine bol v prieskume sledovaný **spôsob získavania informácií o ľudských právach žiakmi základných škôl**. Zo súboru 405 respondentov, **žiacov základných škôl** bolo získaných 783 odpovedí. 43,6% žiakov uviedlo, že vedomosti získalo na vyučovacích hodinách (2008: 40,5%), 23,4% prostredníctvom informácií na nástenkách a školských časopisoch (2008: 22,2%), 13,5% ako zdroj o ľudských právach uviedlo besedy organizované školou (2008: 16,6%), 12,1% prednášky s odborníkmi (2008:9,9%) a 1,5% žiakov nezískalo vedomosti o ľudských právach v škole (2008: 1,1%).

Z odpovedí žiakov základných škôl tiež vyplynulo, že poznatky z oblasti ľudských práv získané na vyučovacích hodinách a z prednášok odborníkov v predmetnej problematike prezentovali najmä najstarší žiaci, žiaci 9. ročníkov (97,7%), ale ani v jednom prípade neuviedli, že vedomosti z ľudských práv im škola neposkytla. Žiaci 8.ročníkov priznávali najčastejšie zo všetkých, že vedomosti získali prostredníctvom nástienok a školských časopisov (55,9%), ale aj z besied, ktoré organizuje škola (38,7%) a prostredníctvom súťaží z problematiky ĽP (7,2%).

Samotná výučba ľudských práv v školách, či existencia rôznych foriem výučby ešte nemusí zaručiť efektívne vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Na základe **vyjadrenia miery spokojnosti žiakov s jednotlivými zložkami výučby ľudských práv** sme sa pokúsili analyzovať ich úroveň a prínos v oblasti vzdelávania k ľudským právam v základných školách.

Pri analýze odpovedí žiakov boli štatisticky spracované odpovede iba tých žiakov ZŠ, ktorí jednotlivé položky hodnotenia vedeli posúdiť.

Najvyššiu mieru spokojnosti prejavili skúmaní žiaci s **kvalitou získaných informácií o ľudských právach**. Žiaci základných škôl oceňujú získané vedomosti a uvedomujú si ich dôležitosť pre život. Dievčatá viac ako chlapci deklarujú spokojnosť s kvalitou získaných poznatkov z oblasti ľudských práv (67,2%/chlapci: 59,0%), chlapci sú viac nespokojní (9,8%/dievčatá: 7,0%).

Menej spokojnosti prezentovali skúmaní žiaci s **priestorom na diskusiu** o ľudských právach na vyučovaní, kde bola diskusia o probléme medzi učiteľom a žiakmi, prípadne žiakmi navzájom. Dievčatá viac prejavovali spokojnosť s priestorom na diskusiu (dievčatá: 64,1%/chlapci: 55,6%), chlapci skôr nerozhodný postoj (20,8%).

Menej spokojnosti prejavili žiaci s **obsahom tém** v oblasti ľudských práv a so **spôsobom výučby** ľudských práv. Najmenej nespokojnosti so spôsobom výučby prezentovali najmladší žiaci (2,1%). So zvyšovaním ročníka štúdia a teda s vekom žiakov rastie aj ich nespokojnosť. Výnimku tvoria žiaci 9.ročníka, ktorí najčastejšie zo všetkých volili nerozhodný postoj k spôsobu výučby ľudských práv v základnej škole.

S úrovňou prednášok a besied o ľudských právach vyjadrujú žiaci vyššiu mieru nespokojnosti. Sú to zároveň žiaci z najvyšších ročníkov (8. a 9. ročníkov), kde až každý štvrtý oslovený žiak zaujal nerozhodné stanovisko (25,2% / 25,0%). Spokojnosť s úrovňou prednášok vyjadrovalo 60% oslovených žiakov z Trenčianskeho, Banskobystrického a Košického kraja (60,4%/58,3% a 58,6%).

S materiálmi k výučbe ľudských práv, s ich aktuálnosťou, či pútavosťou vyjadrili žiaci vyššiu mieru nespokojnosti. Spokojnosť s typom materiálov prejavili výraznejšie dievčatá ako chlapci (59,2%/chlapci: 54,8%) a najmä žiaci 6. a 7. ročníka základnej školy (63,0% a 68,6%). Nerozhodný postoj zaujalo 29,8% ôsmakov a 25% piatakov.

Premietnutie teórie o ľudských právach do praxe, teda poukázanie na možnosti využitia získaných vedomostí v bežnom živote vyvoláva u respondentov viac nespokojnosti. Približne rovnaké percento chlapcov i dievčat vyjadrovalo spokojnosť (chlapci: 59,5%/dievčatá: 58,2%). Najmladší žiaci vyjadrovali viac úplnú spokojnosť, zatiaľ čo úplnú nespokojnosť deklarovali vo vyššej miere žiaci 6. ročníkov. Každý piaty oslovený žiak z Banskobystrického kraja prezentoval nespokojnosť s premietnutím teórie o ĽP do praxe.

Medzi oblasť vzdelávania ľudských práv, s ktorou vyjadrili žiaci najväčšiu mieru nespokojnosti, patrí **názorné riešenie porušenia ľudských práv**. S **názorným riešením porušenia ľudských práv** vyjadrili spokojnosť častejšie dievčatá ako chlapci (60,5%/chlapci: 54,2%). Nespokojnosť prezentovali najmä žiaci 8. ročníkov a najmenej najmladší žiaci. Spokojnosť vyjadrovala viac ako polovica respondentov zo všetkých ročníkov a najvyššie zastúpenie vykazovali žiaci 6.ročníka (67,1%).

Zapojenie škôl do akcií a súťaží

Porovnanie počtu aktivít za roky 2007 a 2010 ukázalo, že sa výrazne zvýšil počet akcií, ktoré žiaci ZŠ navštívili. Zistený bol stúpajúci počet podujatí zameraných na problematiku zdravia, ekológie, na prevenciu závislostí, pomoc chorým a znevýhodneným osobám, ale i na problematiku migrantov a azylantov. Výrazne sa zvýšil počet respondentov uvádzajúcich absolvovanie prednášok, besied a krúžkov, exkurzií, koncertov, filmov a výstav. Mierne klesol počet učiteľov, ktorí so svojimi žiakmi absolvovali akcie venované eliminácii násillia, týrania a rasizmu.

Výsledky prieskumu ukázali, že za celé sledované obdobie boli u učiteľov základných škôl najviac preferované prednášky, besedy, krúžky a exkurzie, koncerty, filmy a výstavy.

V roku 2010 patrili k najviac preferovaným aktivitám podujatia zamerané na pomoc chorým a znevýhodneným osobám (Deň narcisov, Modrý gombík, Biela pastelka a pod.). Z uvedeného je zrejmé, že situácia v oblasti organizovania aktivít zameraných na problematiku ľudských práv sa výrazne zlepšila a je zrejmé, že učitelia so svojimi žiakmi túto ponuku akceptovali.

Aj z odpovedí **žiakov** bolo zistené, že problematika ľudských práv je na jednotlivých základných školách najčastejšie realizovaná prostredníctvom prednášok a besied s odborníkmi, formou projektov zameraných na závislosti, respondenti uviedli, že na ich škole sa organizujú aj exkurzie, návštevy koncertov a výstav venovaných problematike ľudských práv. Súčasne sa škola zapája do projektov o zdraví, prípadne do projektov zameraných na prevenciu proti násilliu, týranie a proti rasizmu. V nižšom počte sa podľa vyjadrení oslovených žiakov školy zapájajú do projektov o ekológii a pomoci chorým a znevýhodneným, 0,8% žiakov ZŠ uviedlo, že ich školy sa nezapájajú do žiadnych aktivít k problematike ĽP a 2,3% nevedelo na otázku odpovedať.

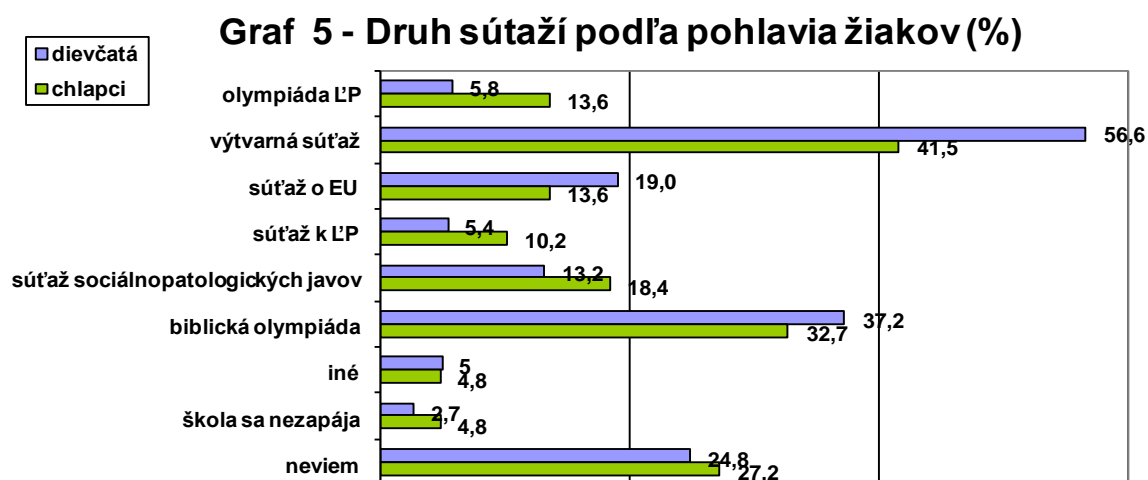
Okrem akcií zameraných na problematiku výchovy k ľudským právam boli na túto tému organizované aj rôzne **súťaže a olympiády**.

Oslovení **učitelia** uviedli, že sa spolu so svojimi žiakmi zúčastnili na 51 súťažiach, pričom sa najčastejšie zapojili do výtvarných a literárnych súťaží, ako aj do súťaží zameraných na problematiku ľudských práv. Učitelia uviedli, že spoločne so žiakmi absolvovali olympiádu o ľudských právach, súťaž zameranú na všeobecné vedomosti žiakov o ľudských právach, v nižšom počte sa zapojili do športových súťaží a biblickej olympiády.

Riaditelia skúmaných základných škôl v rámci zisťovania uviedli zapojenie škôl a jej žiakov do súťaží z problematiky ľudských práv, z ktorých 15,2% predstavovala olympiáda ľudských práv, 4,3% biblická olympiáda a súťaže o ľudských právach všeobecne, 2,2% súťaže zamerané na prevenciu sociálno-patologických javov a 10,9% riaditeľov potvrdilo zapojenie škôl do súťaží o Európe. Najviac respondentov a to až 63% vo svojich odpovediach uvádzali rôzne literárne, výtvarné a športové súťaže z oblasti ĽP.

Podľa **názorov žiakov**, škola zapája žiakov ZŠ v rámci výučby problematiky o ľudských právach aj do rôznych súťaží. Takmer tretina opýtaných uviedla výtvarné súťaže, pätina žiakov poukázala na zapájanie žiakov školy do biblickej olympiády, avšak len 5,1% respondentov priznalo, že žiaci školy sa zúčastňujú olympiády o ľudských právach. V nižšom počte sa žiaci základných škôl zapájajú aj do iných súťaží, napr. o Európe, o prevencii sociálno-patologických javov (8,9%), prípadne o ľudských právach všeobecne (4,2%). Odpoveď, že škola sa nezapája do súťaží uviedlo 2,0% žiakov a 15,2% nevedelo zaujať stanovisko.

Rozdiely vo vzťahu k pohlaviu respondentov a zapojenie školy a žiakov do súťaží z problematiky ľudských práv, bližšie *graf 5*.

Zisťovanie podľa jednotlivých krajov ukázalo, že žiaci zo ZŠ v Nitrianskom kraji deklarovali najvyššie zapojenie škôl do súťaží z oblasti ĽP. Výsledky dokumentujú, že najčastejšie sa vytypované ZŠ zapájajú do výtvarných súťaží (od 25,0% v Bratislavskom kraji, do 58,0% v Nitrianskom) a biblickej olympiády (od 15,0% v Bratislavskom kraji, do 48,6% v Žilinskom), do ktorej je podľa výpovedí oslovených žiakov zapojená každá druhá škola v Nitrianskom a Žilinskom kraji, pričom len 15% škôl v Bratislavskom kraji. Na základe analýzy dát možno konštatovať, že aktivity v tejto oblasti dominujú v Nitrianskom a v Žilinskom kraji. Len 2% základných škôl v Bratislavskom kraji sa zapája do olympiády ĽP a najmenej zo všetkých aj do výtvarných súťaží a do biblickej olympiády.

Efektívnosť akcií a podujatí

Jedným z cieľov prieskumu bolo zistiť aj názory učiteľov základných škôl na **efektívnosť uvedených akcií a podujatí**. Výrazný prínos akcií a súťaží pre žiakov vníma 80,0% opýtaných učiteľov, 14,7% považuje tieto aktivity za formálne a 5,3% nevidí v ich realizácii žiaden prínos.

Porovnanie zistení ukázalo, že od roku 2007 klesol počet učiteľov, ktorí považovali podujatia zamerané na výchovu k ľudským právam za efektívne (2007: 93,0%/2010: 80,0%) a stúpol počet respondentov, ktorí poukazovali nielen na ich formálnosť (2010: 14,7%/2007: 4,2%), ale i neefektívnosť (2010: 5,3%/2007: 2,8%).

Z prezentovaných dát vyplýva, že respondenti kritickejšie zhodnotili tieto podujatia než v roku 2007.

Nasledujúca tabuľka uvádza porovnanie údajov za riaditeľov a učiteľov, z ktorej vidieť optimistickejší pohľad na efektívnosť akcií a podujatí u riaditeľov základných škôl.

Tabuľka 8 – Porovnanie údajov za roky 2007 a 2010 (učitelia) a 2006 a 2010 (riaditelia) v %

Efektívnosť podujatí	učitelia		riaditelia	
	2007	2010	2006	2010
sú prínosom pre žiakov	93,0	80,0	97,3	90,8
sú formálne	4,2	14,7	2,7	9,2
nemajú žiadny prínos	2,8	5,3	0,0	0,

Z uvedeného vyplynulo, že prínos podujatí zameraných na ľudské práva najviac ocenili najmladší učitelia, pričom najmenej pozitívny postoj k tejto otázke si osvojili učitelia vo veku od 36 do 45 rokov.

Prínos týchto aktivít najviac ocenili pedagógovia v Bratislavskom a Prešovskom kraji, pričom najkritickejší názor prezentovali učitelia z Trnavského kraja.

Jedným z cieľov prieskumu bolo zistiť aj názory **žiakov základných škôl** na efektívnosť akcií a podujatí. Až 70,5% oslovených žiakov zastáva názor, že účasť na týchto akciách a podujatiach je pre nich prínosom. Približne každý desiaty žiak ZŠ však pripustil, že aktivity školy sú skôr formálne a 1,2% nevidí v účasti žiaden prínos. Zarážajúce je zistenie, že 17,1% žiakov nemá vytvorený vlastný názor..

Porovnaním výsledkov za roky 2008 a 2010 sa potvrdil pozitívny trend v subjektívnom vnímaní podujatí k ľudským právam organizovaných školou. Možno konštatovať, že ešte vzrástol počet žiakov presvedčených, že takéto akcie sú pre žiakov prínosom (2008: 67,7%/2010: 70,5%) a súčasne však mierne vzrástlo aj percento tých, ktorí poukazovali na ich formálnosť a poklesol počet žiakov deklarujúcich, že akcie nepredstavujú pre žiakov žiadny prínos.

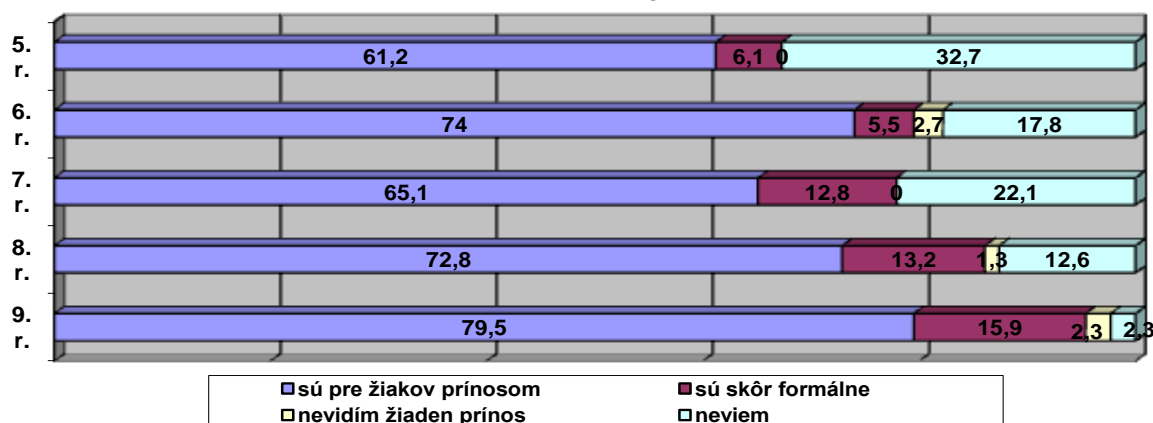
A tak zatiaľ čo u riaditeľov a učiteľov zaznamenávame skôr negatívny trend vo vnímaní efektívnosti akcií a podujatí školy v oblasti ľudských práv, žiaci skutočnosť vnímajú pozitívnejšie a oproti roku 2008 vzrástlo % tých, ktorí poukazujú na ich prínos (tabuľka 9).

Tabuľka 9 – Efektívnosť akcií a podujatí – porovnanie údajov za žiakov (v %)

Efektívnosť akcií a podujatí (%)	rok 2008	rok 2010
sú pre žiakov prínosom	67,7	70,5
sú skôr formálne	9,5	11,1
nie sú prínosom	2,4	1,2
neviem	20,4	17,1
S p o l u	100	100,0

Rozdiely vzhľadom na ročník štúdia poukázali na skutočnosť, že pozitívne vnímanie akcií a podujatí z oblasti ľudských práv dominuje najmä v najvyššom ročníku, zatiaľ čo mladší žiaci najčastejšie zo všetkých nevidia v nich žiaden prínos (6.ročník: 2,7%). Sú to najmladší žiaci ktorí nevedeli až v 32,7% na otázku odpovedať, pravdepodobne ešte majú s uvedenými podujatiami málo skúseností. Rozdiely podľa ročníkov znázorňuje nasledovný graf 6.

Graf 6 - Efektívnosť akcií a podujatí o ĽP podľa ročníka (%)

Žiacke školské rady

S uplatňovaním ľudských práv sa v dotazníku pre učiteľov vybraných základných škôl zo všetkých krajov SR sledovala aj otázka **participácie žiakov na živote školy**.

Žiacke školské rady predstavujú jednu z foriem participácie žiakov na živote školy, ktorá je legislatívne zakotvená v zákone NR SR 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Žiacka školská rada reprezentuje žiakov školy vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy, avšak jej fungovanie si vyžaduje aktívne zapojenie sa žiakov do školského diania. I keď je žiacka školská rada samosprávny orgán určený najmä pre žiakov stredných škôl, je možné sa s touto formou participácie stretnúť už aj v základných školách.

Existenciu žiackej školskej rady na základných školách potvrdilo 35,1% učiteľov a 27,3% respondentov sa vyjadrilo, že plánujú v budúcnosti tento žiacky samosprávny orgán vytvoriť. Najvyšší počet pedagógov (37,7%) uviedol, že v ich ZŠ v súčasnosti žiacka školská rada nepracuje, a ani v blízkej budúcnosti jej kreovanie neplánujú.

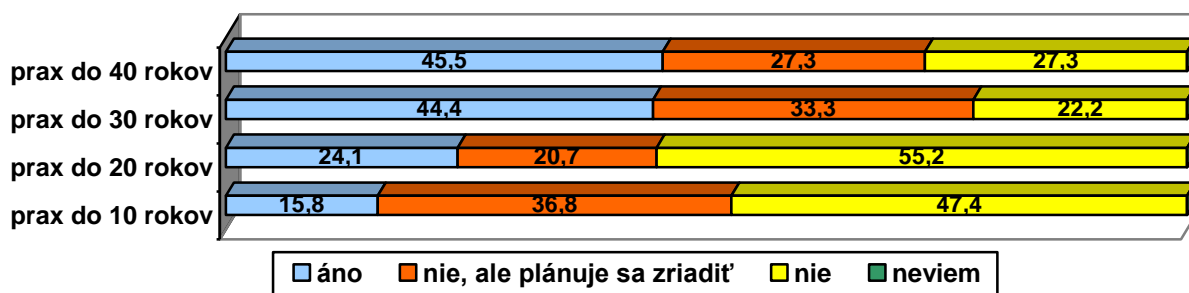
Z výsledkov prieskumu vyplynulo, že žiacka školská rada bola vo vyššom počte ustanovená v základných školách, kde učia skúsenejší respondenti (s vyššou odbornou praxou), pričom tretina najmladších učiteľov uviedla, že kreovanie žiackej samosprávy v blízkej budúcnosti plánujú.

Žiacke samosprávne orgány pracujú najmä v základných školách v Bratislavskom a Prešovskom kraji (po 60,0%). Jeho založenie v súčasnosti pripravujú najmä učitelia v Trenčianskom kraji (54,5%/v ostatných krajoch: od 38,6% do 40,0%). Zriadenie žiackeho samosprávneho orgánu vôbec neplánuje viac ako polovica oslovených pedagógov pôsobiacich na vybraných ZŠ v Trnavskom (57,1%), Žilinskom (55,6%) a Nitrianskom kraji (50,0%).

Otázka participácie žiakov na živote školy bola sledovaná aj u **riaditeľov** vybraných základných škôl. Z týchto ZŠ má 31,6% vytvorený samosprávny orgán (žiacky parlament alebo žiacku školskú radu), 27,8% riaditeľov priznalo, že síce takýto orgán nemajú, ale v budúcnosti plánujú jeho vytvorenie a až 40,5% riaditeľov uviedlo, že uvedený orgán nemá, a ani neuvažujú o jeho vytvorení.

Prieskum potvrdil aj zaujímavú skutočnosť, že žiacke školské rady ako forma participácie žiakov na živote školy sú častejšie založené v základných školách, kde riaditeľ pôsobí v školstve dlhšie obdobie. So zvyšovaním odbornej praxe riaditeľa zvyšuje sa aj počet založených a pracujúcich žiackych školských rád, bližšie *graf 7*.

Graf 7 - Žiacka školská rada a dĺžka odbornej praxe

Porovnaním výsledkov za roky 2006 až 2010 sa zistil negatívny trend v existencii samosprávneho orgánu pôsobiaceho v základných školách. Oproti výsledkom v roku 2006, 2007, 2008 a 2010 výrazne klesol počet ZŠ s už vytvoreným samosprávnym orgánom žiakov (2006: 43,6%/ 2007: 63,3%/2009: 57,0%/2010: 31,6%).

Na druhej strane vidieť snahy o jeho založenie. A tak zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch snahy neustále klesali, pri súčasnom zisťovaní je evidovaný výraznejší nárast a 27,8% oslovených riaditeľov prezentovalo plány založiť žiacku samosprávu v škole (učiteľov 27,3%). Na základe dobrých skúseností uvedeného orgánu v stredných školách opäť sa ožívujú snahy zriadiť samosprávny orgán žiakov ako partnera vedenia školy aj v ZŠ. Až 40,5% riaditeľov priznalo, že takéto ambície na ich škole neprebiehajú. Rovnakú odpoveď uviedlo až 43,6% žiakov. Bližšie v *tabuľke 10*.

Tabuľka 10 – Žiacky samosprávny orgán - porovnanie údajov (v %)

Žiacka školská rada	Riaditeľ		Učiteľ		Žiak	
	rok 2006	rok 2010	rok 2007	rok 2010	rok 2009	rok 2010
áno	43,6	31,6	63,3	35,1	57,0	35,0
nie, ale plánuje sa zriadiť	29,5	27,8	13,9	27,3	6,1	4,8
nie	26,9	40,5	22,8	37,6	28,5	43,6
neviem	0,0	0,0	0,0	0,0	8,5	16,6
S p o l u	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Z pohľadu žiakov skúmaných ZŠ je vytvorený samosprávny orgán žiakov len v tretine škôl. Žiaci oceňovali, ak sú prostredníctvom aktualizovanej nástenky oboznamovaní s jeho zložením, činnosťou a dosiahnutými výsledkami. Len 4,8% respondentov uviedlo, že síce momentálne takýto orgán v škole nemajú, ale v budúcnosti škola plánuje jeho vytvorenie. 43,6% žiakov však potvrdilo, že žiacku školskú radu ako samosprávny orgán v škole nemajú a ani sa neuvažuje o jeho vytvorení.

Signifikantné rozdiely podľa ročníka štúdia potvrdili, že najmenej vedomostí o samospráve vyjadrovali najmladší žiaci (5.ročník: 42,9%) a na existenciu žiackej školskej rady najčastejšie poukazovali najstarší respondenti (9.ročník: 52,4 %).

Z výsledkov prieskumu vo vzťahu k jednotlivým krajom vyplýva, že najviac škôl, ktoré majú už založený žiacky samosprávny orgán sa nachádza v Košickom a Prešovskom kraji (65,0% a 64,3%), ale aj v Trenčianskom kraji (65,3%).

Akceptácia návrhov žiackeho samosprávneho orgánu

Na otázku **akceptácie návrhov a pripomienok žiackeho samosprávneho orgánu** odpovedalo 322 respondentov (**žiakov**). Z nich 45,0% na otázku nevedelo alebo nechcelo odpovedať. 41,3% **žiakov** sa vyjadrilo kladne, pričom 30,7% uviedlo, že vedenie školy často akceptuje návrhy a pripomienky žiackej samosprávy a približne každý desiaty (10,6%) deklaroval len občasnú akceptáciu. Až 13,7% žiakov ktorí uviedli, že v ich škole pracuje žiacka školská rada alebo iný žiacky orgán však uviedlo, že vedenie pripomienky a návrhy neakceptuje.

Zatiaľ čo v roku 2008 až 83,4% oslovených žiakov ZŠ uviedlo, že vedenie školy akceptuje návrhy a pripomienky žiackeho orgánu (často: 57,4%/ občas: 26,0%), v roku 2010 sa takto vyjadrilo len 41,3% (často: 30,7%/občas: 10,6%).

S vekom respondentov, aj ročníkom štúdia zvyšuje sa u oslovených žiakov presvedčenie, že vedenie školy akceptuje návrhy a pripomienky žiakov (**často**: 6.ročník: 24,6%/9.ročník: 45,5% a **občas**: 5. ročník: 7,0%/9.ročník: 12,1%).

Je teda zrejmé, že starší žiaci viac sledujú dianie v škole a zaujímajú sa o zlepšenie chodu školy. Na neakceptovanie námetov žiackej samosprávy poukázalo až 18,3% žiakov 8. ročníkov skúmaných ZŠ.

Porovnaním za jednotlivé kraje SR sa zistilo že najčastejšie sú akceptované návrhy a pripomienky žiackeho samosprávneho orgánu v školách Bratislavského kraja, kde na častú akceptáciu poukázalo 47,7% žiakov a na občasnú 23,3%. Časté akceptovanie návrhov a pripomienok žiackej školskej rady uvádzalo 44,9% žiakov z Banskobystrického a 44,4% z Prešovského kraja.

Porovnanie údajov za roky 2007 a 2010 z pohľadu oslovených **učiteľov** základných škôl ukázalo, že oproti z roku 2007 sa zvýšil počet respondentov, ktorí potvrdili realizáciu návrhov a pripomienok sprostredkovaných žiackym samosprávnym orgánom, či už často alebo občas (2007: 78,1%/2010: 87,6%) a klesol počet učiteľov, ktorí na otázku odpovedali záporne (2007: 18,8%/2010: 2,9%). Z porovnávaných dát je zrejmé, že stúpol počet opýtaných, ktorí nedokázali situáciu posúdiť (2010: 9,5%). I napriek týmto rozdielom je možné konštatovanie, že v súčasnosti sú podnety sprostredkované ŽŠR realizované vo vyššom počte ako v roku 2007.

Odborne starší pedagógovia boli omnoho viac informovaní o realizácii pripomienok žiackeho samosprávneho orgánu, najmladší respondenti vo vyššom počte než ostatní prezentovali názor, že tieto návrhy neboli vedením školy vôbec realizované.

Aj u **riaditeľov** bolo zisťované, **či vedenie školy akceptuje** návrhy a pripomienky zo strany **samosprávneho orgánu**. Zo súboru riaditeľov škôl ktorí majú vytvorený samosprávny orgán v škole 60,7% deklarovalo častú akceptáciu návrhov a pripomienok žiackej samosprávy vedením školy a každý piaty (21,4%) priznal, že akceptácia zo strany vedenia je len občas, po zrelej úvahe a prešetroení návrhov a pripomienok. 17,9% priznalo, že návrhy a pripomienky žiackeho samosprávneho orgánu v škole neakceptujú.

Najčastejšie sú akceptované návrhy a pripomienky žiackeho samosprávneho orgánu v školách Bratislavského a Žilinského kraja, kde riaditelia ZŠ sa vyjadrili, že vedenie školy často akceptuje návrhy a námety žiackej samosprávy. Na častú akceptáciu upozorňovalo aj 66,7% riaditeľov z Banskobystrického kraja, 57,1% z Prešovského a polovica riaditeľov zo škôl v Nitrianskom kraji.

Porovnanie údajov za všetky skupiny uvádza *tabuľka 11*. Z údajov vidieť, že akceptáciu pripomienok žiackej školskej rady často uvádzajú najmä učitelia, resp. riaditelia, ale k tejto otázke sa v roku 2010 nevedelo vyjadriť až 45,0% žiakov.

Tabuľka 11 – Akceptácia návrhov a pripomienok – porovnanie údajov (v %)

Akceptácia návrhov a pripomienok ŽŠR (v %)	Žiak		Riaditeľ		Učiteľ	
	rok 2009	rok 2010	rok 2006	rok 2010	rok 2007	rok 2010
áno, často	57,4	30,7	61,5	60,7	60,1	70,4
áno, ale len občas	26,0	10,6	25,6	21,4	18,0	17,2
nie	11,1	13,7	12,8	17,9	18,8	2,9
neviem	5,5	45,0	0,0	0,0	3,1	9,5
S p o l u	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Realizácia návrhov a pripomienok ŽŠR

V súbore **žiakov** konkrétne uvádzajúcich realizáciu návrhov žiackej školskej rady v praxi sa objavila najmä spolupráca zástupcov žiackej samosprávy s učiteľmi, pomoc starších žiakov pri starostlivosti o najmladšie deti, pri zápise budúcich prvákov, organizácii podujatí ako napr. Deň narcisov, Biela pastelka, benefičný koncert pre postihnuté deti a príprava zábavného programu pre postihnuté deti. Patrí k tomu aj návšteva detí v detských domovoch, organizácia športových súťaží, súťaží medzi triedami navzájom a rôzne kultúrne podujatia.

Na základe konkrétnych odpovedí respondentov o spôsobe realizácie návrhov v praxi vo vzťahu k jednotlivým krajom Slovenska je zrejmé, že najčastejšie boli do praxe zavedené návrhy žiackych samospráv v Bratislavskom a Prešovskom kraji (47,0% a 46,0%), pričom najmenej pozornosti ich praktickej realizácii sa venovalo v Nitrianskom kraji (27,0%).

Najhoršia situácia bola zistená v Žilinskom a Banskobystrickom kraji, kde približne každý siedmy oslovený žiak priznal, že zatiaľ nebol prakticky realizovaný ani jeden návrh, ktorý zástupcovia žiackej samosprávy predostreli vedeniu školy.

V skupine respondentov (**učiteľov**), ktorí majú v školách zriadenú žiacku školskú radu uviedla necelá tretina opýtaných, že návrhy predložené týmto samosprávnym orgánom často zapracovali aj do svojich príprav na vyučovanie občianskej výchovy, zatiaľ čo polovica učiteľov využila túto možnosť iba občas. Skutočnosť, že podnety neboli do prípravy na vyučovanie vôbec začlenené priznalo 14,3% respondentov.

Porovnanie údajov ukázalo, že oproti zisteniam z roku 2007 klesol počet učiteľov, ktorí uvádzali časté zapracovanie návrhov a pripomienok žiackych samosprávnych orgánov do prípravy na výučbu občianskej výchovy (2007: 46,0%/2010: 19,3%) a stúpol počet tých opýtaných, ktorí uviedli občasné zapracovanie návrhov (2007: 34,9%/2010: 51,9%) a počet tých, ktorí uviedli, že podnety sprostredkované žiackym samosprávnym orgánom v rámci svojej prípravy nevyužili vôbec (2007: 19,1%/2010: 28,8%).

Pedagógovia vo veku od 26 do 35 rokov najčastejšie uvádzali, že návrhy žiackej školskej rady využívali často pri príprave na vyučovanie občianskej výchovy, pričom v skupine najmladších učiteľov túto odpoveď neuviedol ani jeden opýtaný. Občasnú akceptáciu podnetov sprostredkovaných žiackou samosprávou vo výučbe potvrdili najmä učitelia vo veku vyššom ako 36 rokov.

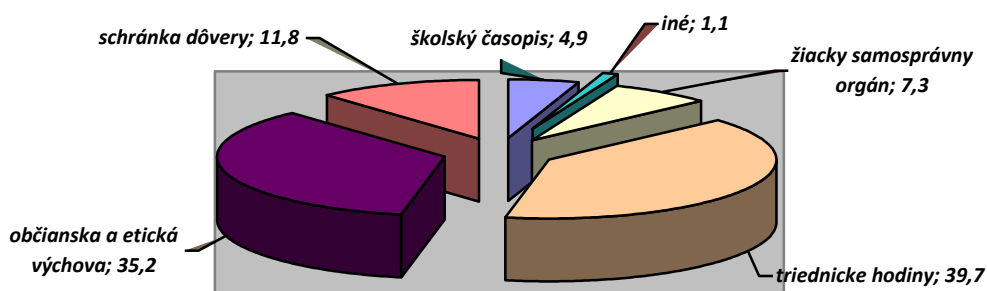
Časté využitie návrhov a pripomienok žiackych školských rád uvádzali najmä výchovní poradcovia (57,1%) a koordinátori (50,0%). Občasné zapracovanie týchto návrhov potvrdili prevažne triedni učitelia (69,2%) a učitelia po 66,7%.

Na požiadavku **konkretizácie realizácie návrhov a pripomienok žiackej samosprávy** v ZŠ reagovalo 42 riaditeľov. Z nich najviac (23,8%) deklarovalo zapracovanie pripomienok do pracovných dokumentov školy, spoluprácu pri tvorbe materiálov ako je vnútorný poriadok školy, pracovný poriadok, plán práce a 21,4% realizovalo návrhy samosprávy žiakov pri organizovaní besied, exkurzií, a pod. Prejednávanie námetov na spoločných zasadnutiach s vedením školy prezentovalo 14,3% riaditeľov a týkali sa organizácii akcií školy, ako sú plesy, diskotéky, výlety a rovnako 14,3% riaditeľov uviedlo zapracovanie návrhov žiackej školskej rady do vyučovacieho procesu. 7,1% riaditeľov uvádzalo reagovanie vedenia školy na návrhy k záujmovým krúžkom, školskému časopisu a 4,8% potvrdilo realizáciu námetov žiakov k materiálnemu vybaveniu školy (internet, zakúpenie skriniek, apod.).

Priestor na vyjadrenie žiakov k dodržiavaniu ĽP v škole

Najviac priestoru pre žiakov a možnosti vyjadriť sa k dodržiavaniu ľudských práv v škole poskytujú triednické hodiny a hodiny občianskej a etickej výchovy, ktoré vo svojich odpovediach označilo necelých 40% oslovených žiakov (39,7% a 35,2%), bližšie graf 8.

Graf 8 - Žiaci prezentujú svoje názory prostredníctvom (%)

U dievčat aj u chlapcov prevláda vyjadrovanie sa k dodržiavaniu ľudských práv prostredníctvom triednických hodín (dievčatá: 84,9%/chlapci: 76,2%), na hodinách občianskej a etickej výchovy (dievčatá: 77,9%/chlapci: 62,6%) a prostredníctvom schránky dôvery (dievčatá: 26,4%/chlapci: 20,4%). Z prieskumu vyplýva, že dievčatá sa o problémoch rozprávajú aj pred učiteľmi, chlapci skôr na nedodržiavanie práv poukazujú cez samosprávu a školský časopis.

Podľa ročníka oslovených žiakov sa ukázalo, že jednotlivé možnosti najčastejšie zo všetkých uvádzali najmä žiaci 8. a 9. ročníkov s výnimkou triednických hodín, kde na porušovanie ĽP práv v prostredí školy poukázalo najviac šiestakov (až 90,4%).

Približne každý druhý žiak najvyššieho ročníka základnej školy uviedol, že k dodržiavaniu ľudských práv v škole sa žiaci vyjadrujú prostredníctvom schránky dôvery a uvedenú možnosť deklarovalo len 12,2% najmladších žiakov.

Porovnaním údajov za roky 2006 až 2010 vidieť na jednej strane výrazný pokles zastúpenia žiackeho samosprávneho orgánu pri vyjadrovaní sa žiakov k dodržiavaniu ľudských práv v škole, na druhej strane zvyšujúci sa podiel triednických hodín, ako aj hodín občianskej a etickej výchovy, najmä z pohľadu žiakov i učiteľov.

Súčasne neustále klesá aj význam školského časopisu z pohľadu žiakov pri prezentácii ich názorov, ale z pohľadu vedenia a učiteľov ide o vyššie zastúpenie a možnosť prezentácie názorov žiakov.

Schránku dôvery na vyjadrovanie názorov k otázkam dodržiavania ĽP využíva stabilne približne 10% oslovených žiakov (v roku 2006: 15,0%). Konkrétne údaje sú v *tabuľke 12*.

Tabuľka 12 - Prezentácia návrhov- porovnanie údajov za všetky cieľové skupiny prieskumu (v %)

Prezentácia názorov a návrhov prostredníctvom:	Riaditeľ		Učiteľ		Žiak	
	2006	2010	2007	2010	2008	2010
žiackeho samosprávneho orgánu	12,4	8,0	14,9	10,2	10,5	7,3
triednických hodín	27,7	27,3	28,6	27,4	35,5	39,7
hodín občianskej výchovy, etickej výchovy	28,0	27,0	28,2	29,7	34,6	35,2
schránky dôvery	15,0	14,9	11,0	14,7	10,3	11,8
školského časopisu	15,9	13,8	12,2	15,0	6,2	4,9
iné	1,0	9,0	5,1	3,0	2,9	1,1
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Z prehľadu názorov **učiteľov** rovnako vidieť, že k problematike dodržiavania ĽP sa mohli vyjadriť všetci žiaci, pričom najviac priestoru pre riešenie otázok im poskytli hodiny občianskej výchovy a triednické hodiny. Na vyjadrenie svojich názorov podľa učiteľov využívali žiaci aj školský časopis, schránku dôvery a o niečo menej svoj samosprávny orgán, ale iba v tých školách, kde je zriadený.

Aj podľa **riaditeľov** najviac priestoru pre riešenie otázok dodržiavania ľudských práv v základných školách majú žiaci na triednických hodinách (27,3%) a hodinách občianskej a etickej výchovy (27,0%). K dodržiavaniu ľudských práv sa žiaci základných škôl vyjadrujú aj prostredníctvom schránky dôvery (14,9%) a školského časopisu (13,8%).

V súvislosti s analýzou názorov riaditeľov vybraných základných škôl k problematike ľudských práv nás v prieskume zaujímalo, **do akej miery sú rodičia žiakov oboznamovaní s dodržiavaním ľudských práv v školskom prostredí**. Takmer všetci riaditelia deklarovali informovanosť rodičov (96,2%) a 3,8% potvrdilo, že rodičia informácie zo školy nemajú.

Ako sprostredkovateľa informácií najčastejšie uvádzali Združenie rodičov a priateľov školy (ZRPŠ), Radu školy zloženú z vedenia školy, zástupcu pedagógov a zo zástupcov rodičov. Podľa vyjadrení oslovených riaditeľov rodičia sú v kontakte s triednymi učiteľmi, majú možnosť sa zúčastniť na podujatiach, ktoré škola organizuje alebo môžu vyjadriť svoje stanoviská k pracovným dokumentom školy. V závažných prípadoch komunikujú rodičia s riaditeľom školy, prípadne výchovným poradcom, resp. sú v školách vytvorené špecifické podmienky.

Na otázku, aké majú **skúsenosti s dodržiavaním ľudských práv v ich škole** odpovedalo až 90,1% opýtaných **učiteľov**.

Až 76,7%) oslovených pedagógov ZŠ kladne hodnotilo skúsenosti s problematikou ľudských práv na škole, pričom sa jednoznačne vyjadrili, že na ich škole nie sú problémy s dodržiavaním ľudských práv a nestretli sa s ich porušovaním u svojich žiakov ani mimo školského prostredia, učitelia aj žiaci sa navzájom rešpektujú a sú k sebe tolerantní. Prezentovali preberanie týchto tém na hodinách občianskej výchovy, čo umožňuje nielen získanie nových poznatkov a informácií pre žiakov, ale má aj podiel na vytvorení lepšej vzájomnej spolupráce žiakov, zlepšení vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi a zvýšení vzájomnej tolerancie.

Žiaci sa týmto spôsobom učia prejavíť svoj názor, ich akceptácia učiteľom a kolektívom spolužiakov im umožňuje zvyšovať sebadôveru. Iba 5,5% respondentov prezentovalo názor, že v ich škole sa vyskytlo šikanovanie, verbálna agresia, diskriminácia a rasizmus, avšak všetky tieto prejavy boli okamžite eliminované a vinník bol potrestaný tak, ako to stanovujú opatrenia uvedené v školskom poriadku. Drobné porušovania ľudských práv zaznamenalo aj 17,8% učiteľov, pričom ich všetci riešili nielen na triednických hodinách v kolektíve žiakov, ale v spolupráci s vedením školy a s rodičmi detí, ktoré porušovali LP svojich spolužiakov, resp. v spolupráci z odborníkmi z centier pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie.

Z odpovedí oslovených učiteľov bolo zrejmé, že všetci sa snažili nielen o to, aby v ich škole boli ľudské práva dodržiavané, ale aby sa táto činnosť stala súčasťou životného štýlu ich žiakov.

Medzi najzávažnejšie problémy, s ktorými sa učitelia pri výučbe stretli podľa názorov riaditeľov škôl patrí problém šikanovania slabších žiakov, slabo prospievajúcich detí alebo žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Tento závažný problém riešili nielen v rámci školy, ale i v spolupráci s psychologmi, CPPPaP a rodičmi, prípadne aj s členmi Policajného zboru. Stále vzrastajúcim problémom základných škôl sa stáva aj problém záškoláctva a problémového správania žiakov.

Riaditelia uviedli, že počas vyučovania sa stáva, že žiaci majú tendenciu vnímať len svoje práva a zabúdajú aj na povinnosti, prípadne odmietajú zmeniť svoje názory s odvolaním sa na skutočnosť, že takto to vnímajú aj ich rodičia.

Aj z týchto dôvodov je nutné rozšíriť pôsobenie pedagógov aj na rodičov detí (žiakov) a venovať pozornosť najmä integrácii telesne postihnutých detí, prípadne detí z rómskeho etnika do triedneho kolektívu, kde sa učitelia najčastejšie stretávajú s negatívnym postojom rodičov.

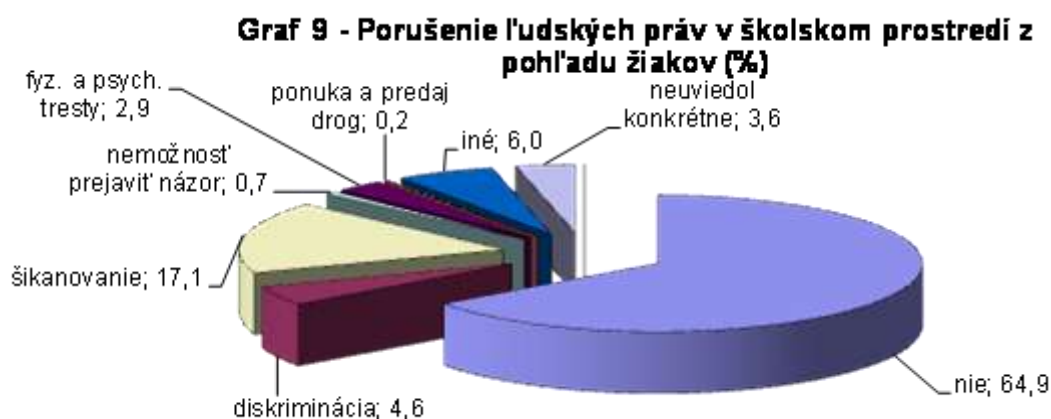
V niektorých školách riaditelia poukazovali aj na problém nedostatočného počtu učebníc, metodických materiálov pre výučbu ľudských práv, odborných textov k jednotlivým témam a názorných pomôcok pre výučbu LP v ZŠ a privítali by viac pomôcok pre implementáciu problematiky do učebných osnov.

Porušovanie LP z pohľadu žiakov a ich riešenie na úrovni školy

Ľudské práva je potrebné zaviesť do všetkých oblastí výchovného procesu a vytvárať školskú klímu tak, aby sa žiaci naučili nielen konštruktívne riešiť konflikty, ale aby aj rešpektovali ľudské práva jednotlivca, správali sa zodpovedne voči sebe i ostatným, boli tolerantní a zodpovední.

Ved' napriek tomu, že škola je považovaná za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je často aj miestom porušovania ľudských práv.

V skupine oslovených žiakov základných škôl sa s porušovaním ľudských práv v školskom prostredí doteraz nestretlo 64,9% opýtaných a 35,1% priznalo skúsenosti s porušovaním ľudských práv. Išlo najčastejšie o šikanovanie (17,1%) a diskrimináciu (4,6%) a v 2,9% o fyzické a psychické násilie. Necelé percento oslovených žiakov sa v škole stretlo s popieraním možnosti prejavíť svoj názor a ponukou alebo predajom drog. Približne 4% (3,6%) respondentov síce uviedlo, že zažili situáciu, v ktorej boli porušované ľudské práva, avšak túto negatívnu skúsenosť bližšie nešpecifikovali. Podrobné údaje v grafe 9.

Porovnaním výsledkov za roky 2008 a 2010 sa naznačila mierne pozitívna tendencia v porušovaní ľudských práv v prostredí základných škôl. Stúpol počet žiakov, ktorí sa s porušovaním ĽP v škole nestretli (2008: 62,4%/2010: 64,9%). Na druhej strane súčasní žiaci častejšie pripúšťali diskrimináciu (2008: 3,6%/2010: 4,6%), šikanovanie (2008: 18,5%/2010: 17,1%), psychické a fyzické tresty v škole (2008: 3,90%/2010: 2,9%).

S porušovaním ĽP v školskom prostredí sa ešte nikdy nestretlo 66,2% dievčat a 60,0% chlapcov. Zo súboru žiakov, ktorí potvrdili kontakt so situáciou porušenia ĽP na vlastnej osobe alebo ako svedok, sú to najmä chlapci, ktorí priznávali, že boli šikanovaní (chlapci: 20,5%/dievčatá: 16,0%), prípadne svedkami ponuky, predaja a užívania drog. Dievčatá častejšie ako chlapci uvádzali, že sa stretli s diskrimináciou (dievčatá: 5,4%/chlapci: 3,4%).

S porušením ľudských práv sa najčastejšie stretávajú žiaci 6. a 8. ročníka, kde najmenej žiakov uviedlo, že sa s porušením práv nestretlo (5.ročník 67,5%, 6.ročník 60,3%, 7.ročník 73,3%, 8.ročník 59,6%, 9.ročník 68,2%). Pritom diskrimináciu uvádzali najčastejšie opäť žiaci 6. a 8. ročníkov (5,5% a 5,3%), šikanovanie žiaci 7. a 8. ročníkov (20,9% a 21,9%), pričom najmenej šikanovanie priznávali najmladší žiaci (5.ročníka) a to len 6,3%.

Čo je zarážajúce, približne každý desiaty žiak 6.ročníka potvrdil svedectvo psychických a fyzických trestov a uvedenú skutočnosť pritom nepotvrdil ani jeden najmladší respondent, žiak 5.ročníka.

Súčasne s mapovaním porušovania ĽP v školskom prostredí sme zisťovali aj to, kto uvedenú situáciu rieši. Väčšina oslovených žiakov uviedla, že porušenie ľudských práv rieši v škole najčastejšie riaditeľ školy prípadne jeho zástupca (25,2%) a rada školy, zložená z učiteľov, rodičov a zástupcu žiakov (21,4%).

Pomerne silné zastúpenie v odpovediach žiakov vybraných ZŠ mal aj výchovný poradca, ako riešiteľ porušenia ľudských práv (13,7%) a učiteľ žiaka (13,6%). Približne 6% (6,4%) žiakov uviedlo, že porušenie ľudských práv v škole sa rieši pomocou školského psychológa. V rovnakom zastúpení žiaci označovali žiacku školskú radu (4,5%) a vychovávateľa (4,1%). Zo súboru oslovených žiakov ZŠ sa 7,3% s porušovaním ľudských práv v škole nestretlo a 2,6% nevedelo odpovedať.

Z porovnaní je zrejmé, že tieto výsledky potvrdili už naznačený pokles porušovania ľudských práv v školskom prostredí podľa vyjadrení oslovených žiakov ZŠ. A tak zatiaľ čo v roku 2008 sa s porušením ľudských práv v škole nestretlo 4,7% žiakov, v roku 2010 uvedenú skutočnosť potvrdilo už 7,4% oslovených.

Predchádzajúce informácie dokumentujú na koho sa žiaci základných škôl so zisteným porušením ĽP môžu obrátiť a kto najčastejšie uvedené problémy rieši. V prieskume nás však zároveň zaujímalo, do akej miery sú skúmaní žiaci základných škôl spokojní/nespokojní s riešením a zároveň či majú možnosť anonymne poukázať na porušenie ľudských práv v školskom prostredí. Otázku spokojnosti s riešením porušenia ľudských práv v škole nevedelo posúdiť takmer 30% (29,4%) opýtaných, s porušením ľudských práv v škole sa nestretli. Z respondentov, ktorí priznali kontakt so situáciou porušenia ľudských práv, je 30,2% žiakov spokojných s jeho riešením a 37,4% vyjadrilo čiastočnú spokojnosť. Len 3,0% oslovených vyjadrilo celkovú nespokojnosť s riešením situácie.

Ak získané výsledky **porovnáme za sledované roky 2008 a 2010** zistíme, že približne 30,0% žiakov priznalo, že sa s porušením ľudských práv nestretlo a preto nezaujalo k otázke stanovisko (2008: 30,3%/2010: 29,4%).

Ďalších 30,0% žiakov v oboch sledovaných rokoch (2008: 30,6%/2010: 30,2%) pripustilo porušenie ľudských práv v škole a vyjadrilo jednoznačnú spokojnosť s jeho riešením. Oproti predchádzajúcim výsledkom však na jednej strane stúplo percento žiakov deklarujúcich čiastočnú spokojnosť s riešením situácie, na strane druhej klesol počet tých, ktorí vyjadrovali celkovú nespokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v prostredí školy (2008: 5,9%/ 2010: 3,0%).

Výsledky potvrdili aktívnejší a zodpovednejší prístup školy k riešeniu porušení ĽP, ktorý vyvoláva u žiakov pozitívnejšie pocity a znižuje tak počty nespokojných.

Zaujímavý sa javí fakt, že vyššiu mieru nespokojnosti vyjadrili oslovené dievčatá. A tak zatiaľ čo jednoznačnú nespokojnosť deklarovalo 3,2% dievčat (2,7% chlapcov), chlapci až v 70,5% oproti 65,8% dievčat sú spokojní s riešením porušenia ľudských práv v prostredí školy. Pritom sú to viac dievčatá, ktoré vyjadrovali rozhodne pozitívnu odpoveď (dievčatá: 32,9% / chlapci: 25,3%) a súčasne uvádzali, že sa s porušením ľudských práv nestretli.

Významné rozdiely v názoroch sa prejavili aj vzhľadom na ročník štúdia. Najnižšiu spokojnosť s riešením otázok porušovania ľudských práv v školskom prostredí vyjadrovali najmladší a najstarší oslovení žiaci ZŠ, žiaci 5. ročníka (54,1%) a 9. ročníka (55,8%).

Nespokojnosť dominuje u žiakov 8.ročníkov (5,4%), pričom ju nevyjadril ani jeden žiak 7.ročníka. Najmenší kontakt s porušením ľudských práv vykazovali najmladší a najstarší (43,8% a 41,9%) a približne každý desiaty žiak 6. ročníka (11,1%).

Rozdiely v názoroch žiakov podľa jednotlivých krajov potvrdili, že zatiaľ čo úplnú spokojnosť najčastejšie prezentovali respondenti z Trnavského kraja (34,0%), čiastočne žiaci žijúci v Nitrianskom kraji (35,8%), všeobecne spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v školskom prostredí deklarovalo najviac a to 60% žiakov práve z Trnavského kraja a zo Žilinského kraja (60,2%), bližšie v *tabuľke 13*.

Tabuľka 13 – Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv podľa krajov

Spokojnosť s riešením porušenia ĽP (%)	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
spokojný	26,3	34,0	26,7	22,1	24,1	22,2	24,2	18,0
častočne spokojný	23,2	26,0	17,8	35,8	36,1	32,4	28,3	29,0
nespokojný	3,0	2,0	4,0	3,2	3,7	5,6	6,1	0
nestretol som sa s porušením ĽP	47,5	38,0	51,5	38,9	36,1	39,8	41,4	53,0

V súvislosti s porušením ľudských práv v školskom prostredí a analýzou spokojnosti s riešením sa v prieskume zisťovalo, či žiaci základných škôl majú možnosť anonymne upozorniť na porušovanie ľudských práv. Prevažná väčšina oslovených žiakov základných škôl priznala, že žiaci majú možnosť anonymne poukázať na porušovanie ľudských práv, len 16% oslovených takúto možnosť poprela a 23,9% nevedelo k problému zaujať stanovisko.

Žiaci základných škôl najčastejšie uvádzali schránku anonymných sťažností a upozornení na porušovanie ľudských práv (39,4%), 14,0% oslovených poukázalo na iné možnosti a 6,7% síce potvrdilo, že nemajú možnosť tajne upozorniť na porušenie práv, ale majú iné možnosti ako na situáciu poukázať. Na základe analýzy odpovedí sa zistilo, že ide napríklad o kontaktovanie výchovného poradcu, učiteľa, triedneho učiteľa, psychológa, riaditeľa školy, alebo konkrétne neuviedli o aký iný spôsob sa jedná.

Graf 10 - Možnosti anonymne upozorniť na porušenie ĽP (%)

Porovnaním výsledkov za školské roky sa dosiahol takmer identický stav. Aj v predchádzajúcom období väčšina žiakov priznávala, že majú na škole schránku sťažností a uvedené percento sa ešte o niečo zvýšilo (2008: 35,9%/rok 2010: 39,4%) a približne 15% poukázalo na absenciu možnosti anonymne upozorniť na porušovanie ľudských práv v škole (2008: 14,1%/2010: 14,0%).

Necelá štvrtina žiakov základných škôl v oboch sledovaných rokoch nevedela k problému zaujať stanovisko (2008: 23,0%/2010: 23,9%).

Rozdiely vo vzťahu k lokalite pôsobnosti školy, kraju SR potvrdili, že existenciu schránky pre anonymné oznamy o porušení ľudských práv uvádzali najčastejšie žiaci z Trnavského a Trenčianskeho kraja a to až každý druhý oslovený žiak, bližšie *tabuľka 14*.

Tabuľka 14 – Možnosti upozorniť na porušenie LP podľa krajov (v %)

Možnosti upozorniť na porušenie LP	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
áno, schránka na sťažnosti	34,0	50,0	50,5	27,3	25,0	44,4	26,3	41,4
áno, iný anonymný spôsob	16,0	10,0	16,2	11,1	11,1	8,3	19,2	12,1
nemáme možnosť anonymne upozorniť	14,0	13,0	4,0	25,3	25,9	15,7	19,2	13,1
nie, ale máme inú možnosť	14,0	4,0	10,1	20,2	15,7	3,7	11,1	5,1
neviem	22,0	23,0	19,2	16,2	22,2	27,8	24,2	28,3

Vzdelávanie učiteľov k problematike ľudských práv

Zvýšenie kvality výchovy žiakov k ľudským právam si vyžaduje, aby sa učitelia v tejto oblasti sústavne vzdelávali. Ďalšie vzdelávanie učiteľov k problematike ľudských práv považovalo za potrebné 55,6% **opýtaných učiteľov** a 43,2% respondentov uviedlo, že získavanie nových poznatkov z tejto oblasti malo pre nich určitý význam.

Na základe prezentovaných zistení je možné konštatovanie, že v roku 2007 respondenti pripisovali ďalšiemu vzdelávaniu v oblasti ľudských práv väčší význam než v tomto roku. Porovnanie údajov za názory riaditeľov a učiteľov oslovených základných škôl na vzdelávanie v *tabuľke 15*.

Tabuľka 15 – Vzdelávanie učiteľov – porovnanie údajov (v %)

Potreba vzdelávania učiteľov	Riaditeľ		Učiteľ	
	Rok 2006	Rok 2010	Rok 2007	Rok 2010
áno, je veľmi dôležité	60,3	55,0	68,4	55,6
áno, má určitý význam	39,7	42,5	31,6	43,2
Nie, je zbytočné	0,0	2,5	0,0	1,2
S p o l u	100,0	100,0	100,0	100,0

Potrebu získať ďalšie vedomosti z tejto závažnej problematiky deklarovali vo výrazne vyššej miere najmladší učitelia (do 25 rokov: 83,3%), než respondenti vo vyššom veku, pre ktorých má vzdelávanie len určitý význam.

Z uvedeného vyplýva, že najmladší respondenti pripisovali otázke vzdelávania v oblasti ľudských práv najväčší význam, pričom nižšiu dôležitosť mu pripisovali opýtaní nad 45 rokov.

Vzdelávanie učiteľov k problematike výchovy k ľudským právam preferovalo 69,2% koordinátorov, 61,5% výchovných poradcov, 60,0% opýtaných pôsobiach v inej funkcii, zatiaľ čo iba určitý význam mu pripisovali triedni učitelia (48,7%) a učitelia (45,5%).

Vzdelávanie pedagógov v oblasti výchovy k ľudským právam preferovali respondenti s odbornou praxou nižšou ako 15 rokov, pričom najkritickejší postoj k nemu zaujali opýtaní pôsobiaci v školstve od 21 do 25 rokov.

Ukázalo sa, že vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv najviac ocenili učitelia z Trnavského, Žilinského, Prešovského a Košického kraja, pričom učitelia v Banskobystrickom, Trenčianskom, Nitrianskom a Bratislavskom kraji mu pripisovali nižší význam.

Dostupnosť vzdelávania pre učiteľov

Pretože sa väčšina oslovených učiteľov vyjadrila, že vzdelávanie v oblasti ľudských považuje za dôležité, považovali sme za potrebné zistiť, do akej miery sú pre nich tieto aktivity dostupné.

Ukázalo sa, že polovica učiteľov mala možnosť vzdelávať sa pravidelne a 42,5% respondentov si mohlo doplniť informácie o ľudských právach aspoň príležitostne. 7,5% opýtaných priznalo, že nemali žiadnu možnosť získavať v oblasti výchovy k ľudským právam nové poznatky a informácie.

Považujeme za dôležité, aby vedenie školy zabezpečilo možnosť vzdelávať sa v oblasti ľudských práv pre všetkých učiteľov, pretože im pomáhajú skvalitniť ich výchovno-vzdelávaciu činnosť.

Od roku 2007 klesol počet respondentov, ktorí sa v oblasti výchovy k ľudským právam vzdelávali pravidelne (2007: 59,5%/2010: 50,0%) a stúpol počet tých, ktorí absolvovali tieto podujatia občas (2007: 39,2%/2010: 42,5%). Došlo k zvýšeniu počtu pedagógov, ktorí sa v oblasti LP nevzdelávali vôbec (2007: 1,3%/2010: 7,5%).

Z prezentovaných údajov vyplýva, že situácia vo vzdelávaní učiteľov základných škôl v oblasti LP je v súčasnosti horšia ako v roku 2007.

Pravidelne sa v oblasti ľudských vzdelávalo 56,5% žien a necelá tretina mužov. Muži vo vyššej miere než ženy uvádzali, že dostali aspoň občasnú možnosť vzdelávať sa v danej problematike. **Až 22,2% mužov a 3,2% žien priznalo, že im vedenie školy neposkytlo žiadnu možnosť vzdelávať sa v oblasti LP.**

Pravidelne si dopĺňali vzdelanie najmä respondenti vo veku vyššom ako 46 rokov, pričom občas dostali túto možnosť učiteľia vo veku od 26 do 45 rokov. Najmladší respondenti najčastejšie priznávali, že sa v danej oblasti nevzdelávali vôbec.

Je veľmi dôležité, aby šancu vzdelávať sa dostali aj najmladší učiteľia, pretože potrebujú k svojim teoretickým vedomostiam nadobudnutým v škole získať aj praktické skúsenosti, ktoré môžu získať práve na týchto vzdelávacích podujatiach.

V tejto súvislosti viac ako polovica riaditeľov (55,0%) deklarovala, že vedenie školy **umožňuje pedagógom príležitostné vzdelávanie** v oblasti ľudských práv, 38,8% potvrdilo pravidelné vzdelávanie učiteľov a len 3,8% riaditeľov uviedlo, že vedenie školy neumožňuje ďalšie vzdelávanie učiteľov s obsahom ľudských práv.

Porovnanie údajov za riaditeľov a učiteľov je spracované v *tabuľke 16*. Dá sa len predpokladať, že dôležitú úlohu aj v tomto prípade zohrávajú financie, neinformovanosť, poddimenzovanie pedagogického zboru, a pod.

Tabuľka 16 – Vzdelávanie učiteľov – porovnanie údajov (v %)

Umožnenie vzdelávania učiteľov	Riaditeľ		Učiteľ	
	Rok 2006	Rok 2010	Rok 2007	Rok 2010
áno, pravidelne	49,2	38,8	59,5	50,0
áno, príležitostne	44,4	55,0	39,2	42,5
nie, žiadne	6,3	6,3	1,3	7,5
S p o l u	100,0	100,0	100,0	100,0

Porovnaním odpovedí podľa lokality pôsobnosti školy sa zistilo, že najčastejšie sa podľa vyjadrení oslovených riaditeľov pravidelne vzdelávajú v oblasti ľudských práv učiteľia základných škôl v Banskobystrickom a Prešovskom kraji.

Na príležitostné vzdelávanie pedagógov podľa ponúk a financií poukazovalo 90,0% riaditeľov základných škôl v Trnavskom kraji, ¾ v Bratislavskom a Košickom kraji.

Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv v súčasnosti častejšie **zabezpečujú** štátne školské inštitúcie (rok 2006: 53,2% / rok 2010: 56,6%) a súčasne klesá podiel mimovládnych organizácií a nadácií (rok 2006: 29,7% / rok 2010: 22,2%).

Výsledky zároveň dokumentujú, že najviac učiteľov zapojených do vzdelávania s obsahom ľudských práv realizovaných mimovládnyimi organizáciami a nadáciami pochádzalo z Bratislavského a Košického kraja (po 44,4%), kde je aj najväčšia koncentrácia uvedených subjektov a možností. Služby mimovládnych organizácií a nadácií pri vzdelávaní pedagógov pritom využíva len 12,5% škôl v Nitrianskom kraji a 14,3% v Banskobystrickom.

Podujatia zamerané na vzdelávanie v oblasti ľudských práv organizované štátnymi školskými inštitúciami preferovali viac triedni učitelia, ktorí vo vyššom počte než ostatní absolvovali aj vzdelávanie k ľudským právam realizované mimovládnyimi nadáciami a inými subjektmi. Na druhej strane učitelia absolvovali len vzdelávanie realizované štátnymi školskými inštitúciami.

Porovnanie údajov ukázalo, že od roku 2007 absolvovali pedagógovia pôsobiaci na základných školách viac vzdelávacích podujatí realizovaných štátnymi školskými inštitúciami (2007: 61,3% / 2010: 70,7%), avšak v nižšom počte sa zúčastnili aktivít zameraných na ľudské práva, ktoré organizovali mimovládne organizácie a nadácie (2007: 37,5% / 2010: 26,8%). Vo vyššom počte než v roku 2007 využili aj ponuku podujatí, ktoré realizovali iné subjekty (2007: 1,2% / 2010: 2,5%).

Z prezentovaných údajov vyplynulo, že v súčasnosti mali u učiteľov prioritu vzdelávacie aktivity organizované štátnymi školskými inštitúciami, avšak vo vyššom počte sa zúčastnili aj na akciách realizovaných inými subjektmi.

Výučba ľudských práv v základných školách z pohľadu učiteľov

V základných školách v školskom roku 2009/2010 bol realizovaný obsah a organizácia výchovy a vzdelávania podľa školských vzdelávacích programov vytvorených v súlade so štátnym vzdelávacím programom. V rámcovom učebnom pláne štátneho vzdelávacieho programu bola pre povinný vyučovací predmet občianska náuka v 5. a 6. ročníku stanovená týždenná dotácia jednej vyučovacej hodiny. Škola si mohla posilniť časovú dotáciu predmetu alebo zvoliť vlastnú organizáciu vyučovania, napr. blokové vyučovanie. Vyučovanie občianskej výchovy v 7., 8. a 9. ročníku sa naďalej realizovalo podľa doteraz platných učebných plánov a učebných osnov schválených ministerstvom školstva s týždennou dotáciou jednej vyučovacej hodiny s možnosťou vyučovať predmet v dvojhodinových celkoch každý druhý týždeň.

Oproti školskému roku 2007/2008 zmeny z pohľadu dotácie občianskej výchovy v ZŠ, kde bol tento predmet povinný vyučovací s týždennou dotáciou 1 vyučovacej hodiny nenastali (možnosť vyučovať predmet v dvojhodinových celkoch každý druhý týždeň platí aj v súčasnosti). V školskom roku 2009/2010 je zmena organizácie a obsahu výchovy etablovaná v školských vzdelávacích programoch a možnosť rozšírenia hodín v rámci disponibilných hodín.

Učitelia na vyučovacích hodinách občianskej výchovy/náuky uprednostňovali samostatnú prácu žiakov, ale ako vyplýva z ich odpovedí, v rámci vyučovacej hodiny uplatňovali najmä formy skupinovej práce, často prácu vo dvojiciach (párové vyučovanie), ojedinele aj kooperatívne vyučovanie v skupinách (prácu v tíme).

Niektorí respondenti vo voľnej odpovedi spresnili typ vyučovacej hodiny z hľadiska zvoleného metodického postupu. Hodinu besedy s pozvaným hosťom uviedlo 97,53% učiteľov zo skúmaných škôl, hodinu práce s internetom v učebni informatiky 20,99% učiteľov, ďalej hodinu tvorby projektov, hodinu projekcie filmov alebo DVD a exkurzie, ktoré realizovalo 29,63% učiteľov.

Porovnanie **odpovedí učiteľov** podľa krajov možno ukázalo, že organizovanie exkurzií na pamätne miesta preferovali školy Banskobystrického kraja, hodiny projekcie filmov alebo DVD a hodiny práce s internetom v učebni informatiky učitelia v Nitrianskom, v Banskobystrickom a v Košickom kraji.

Pozitívom je, že si poznatky a vedomosti o ľudských právach žiaci osvojujú aj na aplikačnej úrovni prostredníctvom vlastného prežívania a skúseností.

Medzi najčastejšie uplatňovanými organizačnými formami vyučovania občianskej výchovy patrili vyučovacia hodina, jej rôzne typy (beseda, vedomostný kvíz, súťaž, exkurzia), vychádzky na pamätne miesta, výlet, účasť žiakov na súdnom pojednávaní a výchovných koncertoch s antidiskriminačným, či drogovým programom.

Porovnaním zistení z oboch cyklov monitorovania možno konštatovať v uplatňovaní organizačných foriem práce v školskom roku 2009/2010 menšiu variabilnosť. Učitelia zotrvávali pri organizačných formách tradičného vyučovania, napriek voľnosti pri tvorbe školského vzdelávacieho programu.

Metódy vyučovania

Učebné osnovy predmetu občianska výchova/náuka učiteľom odporúčali využívať situačné a rolové metódy práce, tvorbu projektov, metódy rozvíjajúce kritické myslenie, braimstorming, diskusiu a skupinové formy práce.

S uplatňovaním ľudských práv sa v dotazníku pre učiteľov sledovalo uplatňovanie participatívnych a interaktívnych metód výchovno-vzdelávacieho procesu na hodinách občianskej výchovy. Bolo zistené, že učitelia aktívne pristupovali k inovácii svojej práce a vo vyučovaní uplatňovali rôzne metódy a stratégie.

Porovnaním frekvencií často, vždy a niekedy možno uviesť, že na hodinách občianskej výchovy uprednostňujú učitelia výklad, braimstorming, hranie rolí, problémovú a situačnú metódu, ale aj DITOR. Ide skôr o progresívnejšie metódy vyučovania, ktoré učitelia uplatňujú v súčinnosti s ďalšími progresívnymi, ale aj tradičnými metódami vyučovania (v školskom roku 2007/2008 na hodinách občianskej výchovy uprednostňovali učitelia viac prácu s knihou, výklad a rozhovor, v súčinnosti s ďalšími progresívnymi metódami, ale v nižšom zastúpení).

Hranie rolí, braimstorming i situačnú metódu označila väčšina učiteľov v školskom roku 2009/2010 za ***metódy pravidelne uplatňované na vyučovaní*** rovnako v každom kraji SR, bez ohľadu na vek, či počet rokov pedagogickej praxe. **Hranie rolí** uplatňovalo vždy a často 77,0% učiteľov. Metóda rozvíja komunikačné zručnosti a posilňuje sociálnu väzbu medzi učiteľom a žiakom i žiakmi navzájom. Výhoda tejto dynamickej metódy spočíva v tom, že žiak prostredníctvom postavy, ktorú si slobodne vybral, vyjadruje svoje osobné postoje, myšlienky, názory na určitý problém. Jej vyššie využitie bolo v školskom roku 2009/2010 (2008: 40,5% učiteľov).

Medzi často používané metódy sa zaradil aj **brainstorming** a využívalo ho vo vyučovaní vždy a často 79,0% pedagógov (2008: na hodinách občianskej výchovy vždy a často uplatnilo 40,0% učiteľov).

Využívaním tejto metódy učitelia rozvíjajú divergentné myslenie žiakov. Môžu však aj rýchlo a jednoducho zistiť, aké majú žiaci poznatky o daných skutočnostiach alebo aké informácie im chýbajú.

K často používaným metódam patrili v školskom roku 2009/2010 aj **situačná a problémová metóda**. **Situačnú metódu** uplatňovala polovica učiteľov vždy (druhá niekedy) a **problémovú metódu** zaraďovalo do vyučovania vždy a často viac ako 65,0% učiteľov (2008: situačnú a problémovú metódu uviedlo viac ako 50,0% učiteľov s využitím vždy a často) (situačná: 55,7% učiteľov/problémová: 57,0% učiteľov). Prednosti sú v tom, že okrem osvojenia si faktov a pojmov umožňujú efektívne formovať komunikačné, interpersonálne a personálne kompetencie žiakov.

Významné miesto medzi metódami uplatňovanými na vyučovaní mali **riadený rozhovor** a **diskusia**, ktorými rozvíjali pedagógovia komunikačné zručnosti žiakov a posilňovali sociálnu väzbu medzi učiteľom a žiakom i žiakmi navzájom.

Riadený rozhovor uplatňovala najmä v úvodnej časti vyučovacej hodiny tretina učiteľov, niekedy 51,0% učiteľov, 12,5% učiteľov rozhovor nevyužila nikdy. V školskom roku 2007/2008 **rozhovor** uplatňovalo vždy a často až 87,3% učiteľov v úvodnej časti vyučovacej hodiny, zvyčajne ako motivačný rozhovor, keď učiteľ kladie žiakom otázky a vzbudzuje ich záujem o učivo. Táto forma má priestor vo vyučovaní, ale v súčasnosti učitelia využívajú viac iné, progresívnejšie metódy.

Diskusiu využívalo pravidelne 47,0% učiteľov a niekedy 42,0% (spolu 89,0%) v školskom roku 2009/2010. Ide o jej vyššie využitie oproti školskému roku 2007/2008. Diskusia, ktorou hlavnou témou je riešenie konkrétnych problémov, vedie žiakov k zvýšeniu individuálneho porozumenia, prípadne k dosiahnutiu skupinového konsenzu.

Výklad a metóda **práca s knihou** boli v dotazníku označené ako menej uplatňované metódy, najmä z pohľadu učiteľov v školskom roku 2009/2010 (výklad: 46,8%/práca s knihou: 21,5%).

Prácu s knihou využívalo niekedy až 58,0% učiteľov a 14,0% učiteľov uviedlo, že ju nevyužilo nikdy, čo je pomerne vysoké percento, keďže metóda má svoje dôležité postavenie v edukačnom procese. Oba uvedené metódy u učiteľov v rámci zisťovania v školskom roku 2007/2008 mali vyššie zastúpenie v rámci vyučovacieho procesu s frekvenciou vždy a často (výklad: 60,7%/práca s knihou: 72,5%).

V školskom roku 2009/2010 uviedli učitelia vysoké využívanie stratégie učenia a myslenia **DITOR** (definuj problém, informuj sa o ňom, tvor riešenia, ohodnoť riešenia, realizuj), keď 45,6% uviedlo jej využitie v rámci vyučovacieho procesu vždy a často a rovnako 45,6% s využitím niekedy.. V školskom roku 2007/2008 využitie DITOR bolo podstatne nižšie.

Aj stratégie učenia a myslenia **DITOR** a **EUR** začali učitelia uplatňovať v edukačnom procese. Stratégiu učenia a myslenia **EUR** (evokácia – rozhovor pred čítaním; uvedomenie – tiché čítanie; reflexia – rozhovor po čítaní), uplatňovalo v školskom roku 2009/2010 na vyučovaní často 8,0% vyučujúcich, 35,0% niekedy a možnosti nikdy/neviem označilo spolu 44,0% učiteľov. Obe stratégie v školskom roku 2007/2008 mali len minimálne zastúpenie.

Uplatnenie týchto stratégií na hodinách občianskej výchovy má svoje opodstatnenie, lebo rozvíjajú hodnotiace myslenie žiakov. Stratégia učenia a myslenia EUR pomáha žiakom porozumieť učivu s výkladovým textom, učí ho techniky a postupy pri práci s textom, rozvíja čitateľskú gramotnosť žiakov.

Pomerne málo priestoru venovali učitelia práci s textom a čítaniu s porozumením. Učebná metóda je premyslené usporiadanie obsahu vyučovania, činnosti učiteľa a žiaka zamerané na dosiahnutie výchovno-vzdelávacieho cieľa v rámci vyučovacej hodiny. Jednostrannosť pri výbere metód spôsobuje stereotypné a pre žiaka nezáživné vyučovanie. Učitelia ZŠ by mali poznať a uplatňovať čo najviac foriem, metód a stratégií vyučovania a aktívne pristupovať k inovácii svojej práce.

Metódy a formy hodnotenia

Povinný predmet občianska výchova/náuka patrí v ZŠ medzi vyučovacie predmety klasifikované známku. Klasifikácia plní funkciu kontrolnú, ide o zisťovanie miery osvojenia si vedomostí, zručností, postojov a hodnotovej orientácie žiaka. V edukačnom procese možno využívať nielen sumatívne hodnotenie (konečné, zhrňujúce), ale aj formatívne (priebežné, pomáhajúce), kde cieľom je posúdiť výsledok výučby žiaka a poskytnúť mu spätnú väzbu, určiť možnosti jeho ďalšieho rozvoja, motivovať ho, aktivizovať, formovať jeho vlastnosti, postoje, sebazpoznanie. Zo všetkých činností, odohrávajúcich sa v škole, sú pre žiakov a rodičov najdôležitejšie hodnotenie a klasifikácia.

Hodnotiaci úsudok vyslovený učiteľom zasahuje najcitlivejšiu sféru žiaka, jeho sebavedomie. Z foriem hodnotenia si učitelia vybrali tie, ktoré najčastejšie využívali. *Využívali 7 možností hodnotenia podľa jednotlivých frekvenčných škál.*

V školskom roku 2009/2010 uviedlo 73,0% pedagógov, že na hodinách občianskej výchovy/náuky **niekedy** neuplatňujú žiadne formy hodnotenia žiakov a 10,0% odpovedalo, že na hodinách **nehodnotia** výkony a činnosti žiakov.

Viacerí učitelia hodnotili žiacke vedomosti zadaním didaktických testov, kde 15,0% učiteľov to využíva často, 54,0% niekedy a 19,0% didaktické testy nikdy neuplatňuje.

Vysoké percento učiteľov (91,0%) uviedlo v dotazníku, že na vyučovacích hodinách viedli žiakov k **sebahodnoteniu**. Učitelia tak umožňujú žiakom zúčastňovať sa na procese hodnotenia, lepšie pochopiť kritériá, podľa ktorých sú hodnotení a rozvíjajú sebazpoznanie žiaka.

V školskom roku 2009/2010 priznalo 66,0% učiteľov, že pri hodnotení žiakov využívalo aj **portfólio žiaka**, ktoré umožňuje učiteľom sledovať a systematicky ukladať žiacke práce, záznamy z pozorovania, hodnotenia a sebahodnotenia žiakov (rok 2008: uplatňovalo 61,25% učiteľov).

V školskom roku 2007/2008 patrili v edukačnom procese k najviac zastúpeným formám hodnotenia: slovné hodnotenie, povzbudenie a motivácia, sebahodnotenie. Didaktické testy a portfólia boli využívané len niekedy. V školskom roku 2009/2010 došlo k využívaniu novších spôsobov a postupov, ktoré umožňujú pri hodnotení viac zovšeobecňovať a objektivizovať.

Používanie viacerých foriem hodnotenia a vytváranie pozitívnej sociálnej atmosféry v triede sú zárukou, že žiaci budú aktívne participovať na spoločnej činnosti, budú si rozvíjať a formovať svoje komunikačné, sociálne a interpersonálne zručnosti.

Z hľadiska výchovy ľudským právam je potrebné rozvíjať u žiakov tvorivosť a iniciatívu. Stereotypné postupy upevňujú disciplínu, vedú žiakov k rutinnému a schematickému prístupu k práci. Vo vyučovaní občianskej výchovy sa majú uplatňovať aj metódy, stratégie myslenia a učenia, ktoré rozvíjajú poznávacie (kognitívne) a mimopoznávacie (nonkognitívne) funkcie osobnosti žiaka.

Prístup učiteľov k žiakom na hodinách

V rámci zisťovania mali učitelia charakterizovať podľa určenej škály svoj prístup k žiakom. Hodnotiacia škála pozostávala zo 4 možností. Na otázku, či **požadujú od žiakov len vedomosti predpísané učebnými osnovami**, odpovedalo rozhodne nie 28,4% učiteľov, rozhodne áno 11,1%, skôr áno štvrtina (25,9%) a skôr nie 28,4% učiteľov. 37,0% učiteľov sa priklonilo k názoru, že vo vyučovaní poskytovali žiakom príležitosť získavať viac vedomostí ako stanovujú vzdelávacie štandardy učebnej osnovy predmetu.

Zaujímavé je zistenie, že viac ako určujú učebné osnovy, požaduje od žiakov 58,75 % učiteľov. Možno predpokladať, že nie sú spokojní s obsahom učebných osnov občianskej výchovy a uvítali by zmeny, pričom vyjadrenia učiteľov na rozpracovanie učebných osnov mali podstatne vyššiu hodnotu.

Netradičné úlohy v školskom roku 2009/2010 pripravovalo pre žiakov 32,1% učiteľov, skôr áno 64,2% a skôr nie 3,7%. Učitelia sa vyjadrili rovnako bez ohľadu na počet rokov praxe, vek či pohlavie, že sprístupňovali žiakom učivo o ľudských právach príťažlivými aktivizujúcimi úlohami.

Cieľom výchovy k ĽP na hodinách občianskej výchovy/náuky bolo odovzdať žiakom poznatky ako majú získavať informácie, spracovať a aplikovať ich v reálnych životných situáciách. Z výsledkov prieskumu v školskom roku 2009/2010 bolo zistené, že 93,83% učiteľov viedlo žiakov k **využívaniu a získavaniu informácií z rôznorodých zdrojov**.

Predchádzajúci prieskum v rámci zistenia pri **využívaní a získavaní informácií z rôznorodých zdrojov pre žiakov ukázal, že pri získavaní informácií** vedie žiakov 61,25% učiteľov a skôr áno 36,25% učiteľov. Ide o pozitívne zistenie, lebo cieľom výchovy k ľudským právam je odovzdať žiakom poznatky ako informácie získavať, spracovať a aplikovať v reálnych životných situáciách a nie odovzdávať žiakom množstvo faktografických informácií.

Až 80,0 % učiteľov odpovedalo, že podporovali **v procese výchovy a vzdelávania rozvíjanie vyšších poznávacích procesov**, rozvoj osobnosti žiakov, ich tvorivosť a iniciatívu uplatňovaním participatívnych a aktivizujúcich metód vyučovania. Tvorivé úlohy sa ťažšie tvoria aj hodnotia, ale v praktickom živote sú tvorivosť a logické myslenie dôležitejšie ako memorovanie.

Takmer všetci pedagógovia (97,53%), ktorí sa zúčastnili prieskumu potvrdili, že vytvárali žiakom priestor a umožňovali im **vyjadrovať vlastné názory a postoje**, ktoré súviseli s výchovou k ľudským právam (2008: tento podiel tvoril 86,25%).

Učitelia potvrdili, že podnecujú záujem žiakov o predmet občianska výchova prípravou rôznych zaujímavých aktivít, podnecovali záujem žiakov o predmet, rozvíjali ich schopnosť komunikovať, aktívne počúvať, argumentovať a tým formovať vlastný názor na problém. Z vyjadrení učiteľov vyplynulo, že na hodinách občianskej výchovy vytvárajú príjemnú atmosféru, otvorenosť, dôveru a dobré sociálne vzťahy.

Do **práce na projektoch** zapájalo žiakov 82,3% učiteľov, 12,7% označilo možnosť skôr nie a 2,5% uviedlo rozhodne nie.

Väčšina učiteľov občianskej výchovy si myslí, že disciplína a poriadok sú dôležitou súčasťou dobre organizovanej vyučovacej hodiny. Učitelia, ktorí odpovedali rozhodne áno, vyžadujú disciplínu a poriadok na hodine, lebo niektoré deti sa pri tvorivých aktivitách javia ako nedisciplinované, málo sústredené.

Učitelia, ktorí sa priklonili k odpovedi skôr áno, vedú žiakov k disciplíne a poriadku tak, že majú na vyučovacej hodine občianskej výchovy so žiakmi vopred dohodnuté pravidlá správania sa a za tvorivú reakciu, odpoveď a výkon ich ocenia pochvalou.

Právam, povinnostiam a pravidlám správania sa žiakov v triede je potrebné sústavne sa venovať, aby ich žiaci chápali a dodržiavali. Z hľadiska výchovy k ľudským právam je potrebné a dôležité rozvíjať u žiakov tvorivosť a iniciatívu, viesť ich k rutinnému prístupu k práci a rozvíjať poznávacie funkcie osobnosti mladého človeka.

Záver a odporúčania

Na základe výsledkov prieskumu zameraného na výučbu v oblasti ľudských práv, riadenia v oblasti ľudských práv, vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí, vyplynuli nasledovné návrhy a odporúčania:

- a) vzhľadom k tomu, že v roku 2010 veľmi klesol počet pedagógov, ktorí boli s úrovňou a množstvom odbornej literatúry spokojní a výraznejšie sa zvýšil počet opýtaných, ktorí sa vyjadrili, že daná literatúra nemala požadovanú úroveň, stúpol aj počet učiteľov prejavujúcich nespokojnosť s dostatkom publikácií a materiálov zameraných na danú tému, je potrebné:
  - zabezpečiť vydanie komplexnej učebnice doplnenej nielen o najnovšie poznatky, ale i o moderné vyučovacie metódy, techniky, technológie, ktorá by žiakom pomohla pochopiť základné pojmy a pretransformovať učivo do každodenných situácií, okrem toho by veľmi pomohli aj modelové situácie a úlohy vyžadujúce si ich aktívny prístup, kde by si zároveň žiaci overili svoje teoretické vedomosti,
  - zabezpečiť dostatok metodických materiálov vydaných k problematike výchovy k ľudským právam do všetkých škôl a pre učiteľov občianskej výchovy pôsobiacich aj v malých obciach a mestách,
  - venovať pozornosť témam, ktoré si vyžadujú širšie rozpracovanie, napr. diskriminácia, práva detí, rasová neznášanlivosť, šikanovanie, xenofóbia, delikvencia a kriminalita, otázky migrantov a azylantov a 2. hlava Ústavy SR.
- b) učitelia základných škôl najčastejšie získavali materiály pre výučbu ľudských práv z rôznych internetových stránok a z inštitúcií rezortu školstva (ŠPU, ŠIOV, MPC, UIPŠ), resp. čerpali z podkladov, ktoré vydalo MŠVVaŠ SR a rôzne mimovládne organizácie a nadácie, len malá časť oslovených pedagógov získala poznatky na konferenciách, seminároch a kurzoch, preto by bolo vhodné:
  - aby mali väčší priestor učitelia a mohli sa zúčastňovať aj odborných podujatí zameraných na ľudské práva,
  - zabezpečiť, aby sa základné školské materiály k problematike ľudských práv z úrovne MŠVVaŠ SR, aj z MPC dostali do škôl, ale aj v najmenších obciach.
- c) od roku 2007 výrazne klesol počet opýtaných učiteľov, ktorí si pripravovali často vlastné podklady a zvýšil sa počet príležitostných a tých, ktorí si nepripravovali žiadne vlastné podklady na vyučovanie. Najčastejšie pripravovali učitelia obrázkové materiály (nástenky, plagáty), odborné texty k jednotlivým témam, podklady k projektom, menej zjednodušené verzie dokumentov pre žiakov, pracovné listy pre žiakov, podklady k olympiádam, súťažiam, seminárnym prácam. Pre zlepšenie tejto situácie je potrebné:

- umožniť učiteľom ďalšie vzdelávanie a možnosť získavať z oblasti výchovy k ľudským právam nové poznatky,
  - umožniť vzdelávanie aj mladým učiteľom, ktorých možnosť podľa výsledkov prieskumu bola veľmi nízka,
  - viac pozornosti venovať otázkam realizácie výchovy k ľudským právam aj na pracovných poradách, metodických združeníach a v predmetových komisiách.
- d) od roku 2007 výrazne klesol počet škôl, na ktorých bol zriadený žiacky samosprávny orgán, zároveň bol zistený zvýšený počet učiteľov, ktorí sa k založeniu týchto samosprávnych orgánov postavili negatívne, hoci u riaditeľov došlo k nárastu tých, ktorí ho plánujú zriadiť. Zistená situácia v roku 2010 je omnoho horšia než v roku 2007. Bolo by vhodné:
- odporučiť riaditeľom škôl, ktoré nemajú žiacku samosprávu, o jej založenie,
  - prerokovávať a využívať námety a pripomienky samosprávneho orgánu vo výchovno-vzdelávacej činnosti školy,
  - prerokovávať uvedené problematiku aj na pracovných poradách v škole a prizývať na rokovania zástupcov z radov žiakov, ak nie je vytvorený samosprávny orgán,
  - umožniť žiakom okrem hodín občianskej a etickej výchovy aj ďalšie formy na prekladanie návrhov a námietov pri uplatňovaní a dodržiavaní ľudských práv,
  - zvýšiť informovanosť rodičov o uplatňovaní a dodržiavaní ľudských práv v školskom prostredí.
- e) základné školy v priebehu školského roku organizujú a zabezpečujú rôzne aktivity, podujatia, ale aj súťaže pre žiakov k ľudským právam. Od roku 2007 mierne klesol počet respondentov z radov učiteľov, aj riaditeľov (cca 80,0%) ktorý ich označujú za efektívne. Bolo by vhodné:
- prehodnotiť spôsob a druh aktivít, ktoré by mali prispievať o rozšírení poznatkov žiakov o ľudských právach,
  - zvýšiť záujem žiakov o uvedenú problematiku (3/4 si uvedomujú že problematika je potrebná).
- f) Jednou z možností ako posilniť ľudské práva a ich dodržiavanie v školách v zmysle výsledkov prieskumov realizovaných u žiakov základných škôl bola cielená práca s mladými ľuďmi na túto tému. V tejto súvislosti by bolo vhodné:
- realizovať cielenú prácu s mladými ľuďmi prostredníctvom voľno časových aktivít, školy by mali venovať väčšiu pozornosť uplatňovaniu vedomostí v tejto oblasti organizovaním voľno časových aktivít a záujmových krúžkov alebo zapájaním žiakov do súťaží z problematiky ĽP, olympiád, resp. organizovať rôzne exkurzie, besedy a prednášky s odborníkmi.
  - rozvíjať v škole dobrú školskú klímu pri zastúpení učiteľov, žiakov i rodičov, aby sa žiaci naučili vedomosti nielen prijímať, ale ich aj uplatňovať v praxi, viesť konštruktívnu diskusiu, riešiť konflikty, rešpektovať práva učiteľov i žiakov, aby žiaci boli navzájom tolerantní s aktívnym prístupom k životu,
  - v súvislosti s výsledkami poklesu zastúpenia samosprávy žiakov v ZŠ, navrhujeme zvýšiť pozornosť a podporovať zo strany vedenia školy nielen ich zakladanie v prostredí základných škôl, ale aj viesť žiakov, aby pri riešení porušenia ĽP vnímali dôležitosť žiackej samosprávy.

Z ďalších odporúčaní:

- venovať pozornosť problematike výchovy k ľudským právam už na pedagogických fakultách a zabezpečiť študentom – budúcim učiteľom dostatok informácií a poznatkov k tejto dôležitej téme.
- zabezpečiť prístup škôl na internet aj v najmenších obciach.

Informačné zdroje

- 1) Bieliková, M., Slovíková, M.: Názory žiakov na výučbu a dodržiavanie ľudských práv v školskom prostredí, ÚIPŠ, Bratislava 2010
- 2) Pétiová, M., Slovíková, M., Kozelová, B., Kiripolská, N.: Názory učiteľov základných škôl na problematiku vzdelávania v oblasti ĽP (záverečná správa z prieskumu), ÚIPŠ, Bratislava 2011
- 3) Slovíková, M., Bieliková, M.: Vyhodnotenie inštitucionálneho prieskumu zameraného a riadenie v oblasti ľudských práv, ÚIPŠ, Bratislava 2011
- 4) Slovíková, M., Bieliková, M., Pétiová, M.: Názory žiakov a problematiku vzdelávania v oblasti ľudských práv, ÚIPŠ, Bratislava 2009
- 5) Bieliková, M., Slovíková, M.: Vyhodnotenie inštitucionálneho prieskumu zameraného na výučbu v oblasti ľudských práv, ÚIPŠ, Bratislava 2008
- 6) Slovíková, M., Dugovičová, M., Bieliková, M.: Vyhodnotenie inštitucionálneho prieskumu zameraného na riadenie v oblasti ľudských práv, ÚIPŠ, Bratislava 2007